

A Hadtörténelmi Levéltár katona-egészségügyi iratainak repertóriumma 1740–1980

Signifer

A Hadtörténelmi Levéltár katona-egészségügyi iratainak
repertóriumma 1740–1980

HADTÖRTÉNELMI LEVÉLTÁRI KIADVÁNYOK

Sorozatszerkesztő: dr. Szijj Jolán

*A Hadtörténelmi Levéltár
katona-egészségügyi iratainak
repertórium
1740–1980*

*Sine praeteritis futura nulla
Múlt nélkül nincs jövő*

Signifer
Budapest, 2003

A kötet megjelenését támogatta
a „Múlttal a Jövőért” Alapítvány és
a Nemzeti Kulturális Alapprogram Levéltári Kollégiuma

Szerkesztette, a bevezetőket írta: *Kiss Gábor* főlevéltáros

A hátsó borítón
a Csacai határállomás sebesültszállító különítmény parancsnokságának heti kimutatása.
HL I. vh. 4686. d.

Kiadja
© Hadtörténelmi Levéltár
Felelős kiadó: *dr. Szijj Jolán* igazgató

ISBN 963 212 392 1
ISSN 1417–9598

Minden jog fenntartva. Sokszorosítás, audiovizuális vagy számítógépes
másolatkészítés, nyilvános előadás, rádió- és televízióadás, idegen nyelvre fordítás kizárólag
a Hadtörténelmi Levéltár hozzájárulásával.

© Signifer Bt.
Felelős vezető: Szentpály-Juhász Miklós
Szedés és tördelés: Tárnokvölgy Grafikai Stúdió

SZERKESZTŐI MEGJEGYZÉSEK

Manapság a hadtörténelmi kutatások egyre nagyobb számban irányulnak a haderő fenntartását végző szolgálati ágak felé. Jelen kötetünk a katonai egészségügyi szolgálat történetét kutatók számára igyekszik segítséget nyújtani.

Munkánkkal a Levéltárunkban található, a katonai egészségügyre vonatkozó iratok egységes szerkezetbe foglalását tűztük ki célul. A fejezeteket történelmi áttekintés vezeti be. Ezt követi az adott korszak egészségügyi szolgálatának irányítását bemutató összefoglaló, majd a korszakban létezett egészségügyi intézmények, alakulatok ismertetése következik. Minden fejezetnél közöljük a fennmaradt iratanyag rendezettségi fokát és a kutatás módját. Minden iratképző esetében megadjuk a fondszámot, a fond megnevezését, évkörét és terjedelmét. Ez utóbbi megadásánál két formát használunk: az iratfolyómétert és az őrzési egységet. Iratfolyóméterben tüntetjük fel a szervezeti egység iratainak teljes terjedelmét, ami egy doboz/csomó terjedeleminél kevesebbet is jelenthet. Az őrzési egység megnevezést azért alkalmazzuk, mert az iratok doboz, illetve csomó formájában kerültek elhelyezésre.

Az egyes fondfőcsoportok iratanyagának rendezését és a levéltári segédletek elkészítését az adott korszak referensei (dr. Lenkefi Ferenc főtanácsos, Ehrenberger Róbert levéltáros, Laczovics Erika főmunkatárs) végezték. A III. fondfőcsoport: Egészségügyi szervek (1900–1948) iratanyagát Farkas Gyöngyi főtanácsos rendezte és a segédletet ő készítette.

Rövidítések jegyzéke

ifm	iratfolyóméter
ő.e.	őrzési egység
s.k.	segédkönyv
T	titkos sorozat
Ny	nyílt sorozat

Az 1945 utáni korszak egyes fondjainak neve mellett zárójelben a Magyar Néphadseregben (MN) rendszeresített fedőszámok szerepelnek.

A CS. KIR., MAJD CS. ÉS KIR. HADSEREG EGÉSZSÉGÜGYE A XVIII. SZÁZADTÓL 1918-IG

Történeti áttekintés

A cs. kir. hadseregben a XVI. századtól már találhatunk egészségügyi személyzetet. II. Miksa (1493–1516) hadseregében polgári orvosokat is alkalmaztak, akik a hadjáratok idején elkísérték az alakulatokat, bár tevékenységi körük jobbára csak a tisztikar gyógyítására terjedt ki.¹ Az egészségügyi szervezet alkalmazásának és fejlődésének szükségességét a lőfegyverek növekvő térhódítása indokolta, s ezek használata során jelentősen átalakult a sérülések jellege. A XVI. századi egészségügyi személyzetet azonban még zömében nem orvosok, hanem borbélyok alkották, akik mindennapi feladatuk mellett a sebesültek és betegek gondozását is ellátták.

A Habsburg-Birodalom első katonáorvos-képző intézetei a van Swieten² által 1768-ban Brüsszelben alapított, majd ennek megszüntét követően az 1775-ben a gumpendorfi katonai kórházban létrehozott intézmények voltak.³ Ezek azonban döntően nem befolyásolták a képzés helyzetét. Az első színvonalas tanintézet 1785. november 7-én⁴ a II. József által – Brambilla⁵ bábáskodása mellett – alapított bécsi Josephinumban nyitotta meg kapuit.

Az 1848-as forradalmak és a magyar szabadságharc komoly próbatételt jelentettek a császári katonáorvosi kar számára. A birodalmi haderő egészségügyi szolgálatának rendszere is ekkor, Radetzky itáliai hadjárata során kristályosodott ki, s ez alapjaiban az első világháború végéig érvényben maradt. A kiegyezésig tartó korszak két háborújában – az 1859-es észak-itáliai és az 1866-os porosz-osztrák háborúban⁶ – az osztrák hadvezetés keserű tapasztalatokat szerzett. Bizonyossá vált, hogy az egyre hatásosabb és súlyosabb sérüléseket okozó tűzfegyverekkel ellátott, formálódó tömeghadseregek világában az egészségügyi szolgálat fejlesztésére is nagy hangsúlyt kell fektetni.

Az 1867-es osztrák-magyar kiegyezést⁷ követően létrehozott cs. és kir. haderő⁸ egészségügyi szolgálatában az érvényes utasítások és rendelkezések értelmében az orvosi tisztikar hivatása, illetve kötelessége volt békében, és háborúban a közös hadsereg egészségügyi szolgálatának ellátása, illetve irányítása. Ez a szolgálat a betegségmegelőzés, a gyógykezelés, a betegápolás, az orvosi és orvos-törvényszéki véleményezés feladatainak ellátásából állt, valamint az egészségügyi személyzet irányításából és előírás szerinti alkalmazásából. Minden orvos feladatát a szolgálatból eredő alárendeltségi viszony mellett volt köteles végezni.

1. Kirchenberger, Samuel: Zur Geschichte des österreichischen Militärsanitäts-wesens. = Österreichische Militärische Zeitschrift (a továbbiakban ÖMZ) 1881. 4. Band 56. o.
2. Swieten van Gerhard (1700–1777) 1745-től Mária Terézia háziórvosa, a bécsi cs. kir. könyvtár igazgatója.
3. Schuster, Josef (A továbbiakban Schuster): Studien zur Geschichte der Militärsanitätswesens im 17. und 18. Jahrhundert. é. n. 26. o. és Schoenbauer, Leopold (A továbbiakban Schoenbauer): Das österreichische Militärsanitätswesen. Wien, 1948, Deuticke. 10. o.
4. U. a. 24. o.
5. Brambilla, Johann Alexander (1728–1800) 1764-től II. József háziórvosa, 1779-től a katonai egészségügy vezetője.
6. A háborúkról lásd bővebben Bencze László két monográfiáját: Solferino. Bp., 2001, Paktum Nyomdaipari Társaság. 239 o. és Königgrätz. Bp., 1991, Zrínyi Kiadó. 292 o.
7. A Habsburg-háznak a magyarokkal való megegyezését, azaz a kiegyezési törvényt – 1867. évi XII. törvénycikk – az uralkodó, Ferenc József 1867. jún. 12-én szentesítette.
8. Az Osztrák–Magyar Monarchia védereje – az 1868. évi XL., XLI. és XLII. törvénycikkek alapján – 3 elemből épült fel: az első vonalat képező cs. és kir. közös szárazföldi haderőből és haditengerészetből, a második vonalat alkotó osztrák Landwehrtől és a m. kir. honvédségből, valamint a harmadik vonalba tartozó önkéntes népfelkelésből. Erről bővebben lásd: Papp Tibor: A magyar honvédség megalakulása a kiegyezés után 1868–1890. = Hadtörténelmi Közlemények 1967/2. sz. 302–337. o.

Az orvosokat három szolgálati helyre oszthatták be:

- csapatokhoz;
- intézetekhez;
- magasabb parancsnokságokhoz és hatóságokhoz.

A csapattesteknél (az egészségügyi intézetek kivételével) a rangban legidősebb orvos a csapattest egészségügyi előadója volt, akit az orvosfőnök címmel illettek. Az egészségügyi intézetek élén az intézet parancsnoka állt, aki csakúgy, mint a csapattesteknél, a rangban legidősebb orvos volt. A csapattesteknél az orvosok többnyire csak ezred-, fő- és segédorvosi rangban szolgáltak.

A hadosztályok orvosi karának vezetője mind békében, mind háborúban a hadosztály-orvosfőnök volt, törzsorvosi rangban. Ez a törzsorvos egyúttal az állomáson lévő csapatkórház parancsnoka, illetve a helyőrségi kórház egyik osztályának parancsnoka is volt. Ő egyben a helyőrségben lévő csapatkórház parancsnoka is volt.

A cs. és kir. hadsereg egészségügyi segédszemélyzetének gerincét az egészségügyi altisztek alkották. Feladatuk – békében és háborúban egyaránt – az egészségügyi segédszolgálat ellátása volt. Minden hivatásnál, de különösképpen a katonáéletben előfordulhat olyan baleset (fagyás, napszúrás, lövedék okozta sérülés stb.), amelynek hirtelen bekövetkezte az életet nagy mértékben veszélyeztető, és emiatt gyors beavatkozást követel. Az orvosi segítség azonban nem minden esetben áll rendelkezésre, ezért itt kaptak jelentős szerepet az egészségügyi altiszti kar tagjai (tizedes, szakaszvezető, őrmester), akik a beteg sürgősségi ellátását, majd az orvosi munka segítségét végezték. Továbbá közvetlenül ők felügyelték a legénység egészségápolását is. Béke idején feladataikat a csapatok gyengélkedőszobáiban végezték, valamint közreműködtek a segédszemélyzet kiképzésében. Háborúban pedig a sebesültvivők vezetését is ők végezték. Az orvosok közvetlen alárendeltségében (béke idején csapattestük⁹ törzsének állományában, míg háború alatt alosztályuk¹⁰ kötelékében) dolgoztak. Kiegészítésüket az önként jelentkező legénység köréből biztosították. A jelentkezőknek az egészségügyi altiszti iskola bizonyítványával kellett rendelkezni, majd néhány napos próbaszolgálat után kerülhettek az altiszti karba.

Az egészségügyi szolgálat irányítása a XVIII. századtól 1914-ig

A XVIII. század első fele a korábbi háborús időszakokat követően a Habsburg Monarchia területén az újjáépítés ideje volt, amely kormányzati, igazgatási reformokban is megnyilvánult. A Birodalom egészére jellemző volt, hogy a haderő nem hadászati (hadtest-), hanem területi parancsnokságok, az egyes tartományok nevét viselő főhadparancsnokságok (General Commando) alá volt beosztva. A Magyarország területén állomásozó cs. kir., majd cs. és kir. hadsereg alakulatai egészségügyének irányítására vonatkozóan Levéltárunk egyik legnagyobb fondja a magyarországi General Commando, illetve jogutódjainak anyaga 1853-tól tartalmaz adatokat. Állagai számos, a m. kir. honvédség egészségügyére vonatkozó dokumentumokat is tartalmaznak. A Mária Terézia által 1740-ben életre hívott General Commando für Hungarn (székhelye Pozsony, 1784-től Buda), mint az Udvari Haditanácsnak alárendelt szerv, az ország legfőbb területi parancsnokságaként a rend és biztonság fenntartása mellett ellátta a Magyarországon tartózkodó katonaság, a katonai objektumok és parancsnokságok tevékenységének irányítását, felügyeletét és ellenőrzését. A kiegyezést követően a közigazgatásilag már a Hadügyminisztériumnak alárendelt magyarországi General Commando elsősorban a cs. és kir. haderő kötelékébe tartozó alakulatok tevékenységét irányította.

9. Általában a középszintű szervezeti egység megnevezése volt, amely az osztrák-magyar haderőben az ezredet vagy az önálló zászlóaljat jelölte. Lásd bővebben Magyarország az első világháborúban Lexikon A–ZS. Főszerk.: Szijj Jolán Bp., 2000., MHTT, Petit Real Kiadó. 112. o.
10. Az alakulatok alacsonyabb szintű szervezeti egysége. Az adott fegyvernemtől függően ez lehetett század vagy üteg. Lásd bővebben u. o. 34. o.

1869-ben a Monarchiát 16 katonai területre osztották fel. Mindegyik élén vagy egy General Commando (pl. Buda, később Budapest; Zágráb), vagy egy önálló Militär Commando (pl. Pozsony, Kassa, Temesvár) állott.

Ferenc József 1882-es hadseregszervezési utasítása következtében, amelynek célja az volt, hogy a hadtest-beosztás már békében megvalósuljon, megszűntek a korábbi területi parancsnokságok, így a General Commando is. Jogutódja a cs. és kir. 4. hadtestparancsnokság lett (K. u. k. 4. Korpskommando) a General Commando összes volt feladatkörével, egészen 1914-ig, a háború kitöréséig. Ezt követően a világháború végéig cs. és kir. Katonai parancsnokság, Budapest (K. u. k. Militärkommando in Budapest) elnevezéssel működött.

A General Commando elnevezései 1740–1914-ig:

1740–1772	General Commando in Hungarn
1773–1793	General Militär Commando in Hungarn
1794–1848	General Commando in Hungarn
1849	Armee General Commando in Ofen
1850–1853	III. Armee Commando für Ungarn und Siebenbürgen (Armee General Commando für III. Armee)
1856–1859	III. Armee Commando (Landes General Commando für Ungarn) III. Armee und Landes General Commando für Ungarn
1860–1866	Landes General Commando für Ungarn zu Ofen
1867–1873	General Commando in Ofen (für Ungarn)
1874–1876	General Commando
1877–1882	General Commando zu Budapest
1882–1914	K. u. k. 4. Korpskommando
1918–1918	K. u. k. Militärkommando in Budapest

A Magyarország területén állomásozó alakulatok egészségügyének irányítására, valamint az egészségügyi intézmények felügyeletére, ezek személyi és anyagi ellátásának ügyeire a General Commando alábbi ügyosztályai tartalmazzak iratokat:

1740–1771	Nincsenek ügyosztályok, az iratok nincsenek elkülönítve
1772–1773	Rubrik (irattári rovat) 37.
1774–1801	Rubrik 34.; 53.
1802–1852	Az iratok nincsenek elkülönítve
1853–1859	III/5. Sanitäts Abteilung
1860–1862	6. Abteilung
1863–1868	5. Abteilung
1869–1882	Militär Abteilung, Militär Intendantur (Rubrik 78.; 84.; 127.; 130.)
1882–1914	Militär Abteilung, Militär Intendantur (Rubrik 78.; 84.)

A középszinten rendezett, általában eredeti segédletekkel jól ellátott iratanyagban a kutatás csak az 1740–1771 és 1802–1852 közötti időszakból fentmaradt anyagban ütközik nehézségbe, mert nincsenek ügyosztályok, valamint rovatok, illetve 1802–1852 közt egészségügyi osztály nem létezett, ezért az iratokat tartalmuk szerint a kialakított ügyosztályok valamelyikébe sorolták be (katonai, politikai, gazdasági, ellátási, jogi ügyosztályok). A kutatás legcélravezetőbb módja e korszakok iratanyagában az iratok darabonkénti átnézése, illetve az 1802-től meglévő tárgy- és névmutatók használata.

A cs. és kir. Katonai parancsnokság, Budapest őrizetünkben lévő töredékes fondja nem tartalmaz egészségügyi vonatkozású iratokat.

I. 1.	K.k. General Commando in Ungarn		
	Cs. kir. magyarországi főhadparancsnokság		
a.	Nincsenek ügyosztályok, az iratok vegyesek	1740–1771	6, 880 ifm
	Rubrik 37.	1772–1773	0,050 ifm
	37. rovat		
	1772		nincs anyag
	1773		60. ó.e.
	Rubrik 34.	1774–1801	1,500 ifm
	34. rovat		
	1774		67. ó.e.
	1775		72. ó.e.
	1776		79. ó.e.
	1777		89. ó.e.
	1778		96. ó.e.
	1779		100. ó.e.
	1780		109. ó.e.
	1781		116. ó.e.
	1782		128. ó.e.
	1783		nincs anyag
	1784		152. ó.e.
	1785		171. ó.e.
	1786		200. ó.e.
	1787		nincs anyag
	1788		236. ó.e.
	1789		253. ó.e.
	1790		277. ó.e.
	1791		300. ó.e.
	1792		329. ó.e.
	1793		357. ó.e.
	1794		389. ó.e.
	1795		413. ó.e.
	1796		431. ó.e.
	1797		445. ó.e.
	1798		469. ó.e.
	1799		nincs anyag
	1800		493. ó.e.
	Rubrik 53.	1774–1801	1,500 ifm
	53. rovat		
	1774		67. ó.e.
	1775		74. ó.e.
	1776		80. ó.e.
	1777		91. ó.e.
	1778		96. ó.e.
	1779		101. ó.e.
	1780		110. ó.e.
	1781		117. ó.e.
	1782		129. ó.e.

1783	142. ő.e.
1784	154. ő.e.
1785	178. ő.e.
1786	207. ő.e.
1787	224. ő.e.
1788	242. ő.e.
1789	259. ő.e.
1790	283. ő.e.
1791	311. ő.e.
1792	337. ő.e.
1793	369. ő.e.
1794	401. ő.e.
1795	420. ő.e.
1796	nincs anyag
1797	451. ő.e.
1798	473. ő.e.
1799	484. ő.e.
1800	497. ő.e.
1801	510. ő.e.

g. Dep.P. – Militärische Abteilung Katonai ügyosztály	1802–1848	10,000 ifm
h. Dep.Q. – Politische Abteilung Politikai ügyosztály	1802–1848	18,400 ifm
i. Dep.R. – Oeconomische Abteilung Gazdasági ügyosztály	1802–1848	21,600 ifm
j. Dep.S. – Annonarische Abteilung Ellátási ügyek	1802–1848	7,300 ifm
k. Dep.T. – Justiz Abteilung Jogi, hadbírósi ügyek	1802–1848	69,300 ifm
l. Präsidiale Elnökségi iratok	1802–1848	10,000 ifm
m. K. k. Genie und Fortifications Districts Direction in Ungarn Magyarországi mérnökkari és erődítési igazgatóság	1804–1849	11,670 ifm

I. 2. K. k. General Commando, resp. III. Armeecommando

a. Detail Kanzlei des III. Armeecommandos, später: I. Sektion, schon: General Adjutantur Részletiroda, ill. I. szekció, majd Főhadsegédi iroda: politikai, közigazgatási és igazságügyek	1849–1859	16,240 ifm
b. Operations Kanzlei, später II. Section Hadműveleti iroda, ill. II. szekció: menettervek, hadrend, diszlokációk, személyi ügyek	1849–1859	11,340 ifm
c. P. und Q. Abteilung, später III/1. Mil.-Pol. Abteilung (1853), III/1. und III/2. Abteilung (1854–1855), I/1. Militär Abteilung (1856–1859) Katonai ügyek	1849–1859	62,000 ifm

d. R. Abteilung, später III/2. (1853) III/3. Oeconomische Abteilung (1854–1859) Gazdasági ügyek	1849–1859	37,000 ifm
e. S. Abteilung, später III/3. Annonarische Abteilung (1853) Ellátási ügyek	1849–1853	5,180 ifm
f. T. Abteilung, später III/4. (1853–1855), I/2. Justiz Abteilung (1856–1859) Jogi, hadbírósi ügyek	1849–1859	48,000 ifm
g. III/5. Abteilung – Sanitäts Abteilung Egészségügyi osztály	1853–1859	3,080 ifm
	1853	1868–1870. ő.e.
	1854	1970–1973. ő.e.
	1855	2093–2095. ő.e.
	1856	2210–2215. ő.e.
	1857	2387–2389. ő.e.
	1858	2514–2516. ő.e.
	1859	nincs anyag

I. 3. K. k. General Commando

f. 6., resp. 5. Abteilung – Sanitäts Abteilung Egészségügyi osztály	1860–1868	1,45 ifm
	1860	2699. ő.e.
	1861	2792. ő.e.
	1862	2896. ő.e.
	1863	3000. ő.e.
	1864	3111. ő.e.
	1865	3212. ő.e.
	1866	3307–3309. ő.e.
	1867	3414–3415. ő.e.
	1868	3512–3513. ő.e.
i. Militär Abteilung, Rubrik 84. Katonai osztály, 84. rovat	1869–1882	1,500 ifm
	1869	3554. ő.e.
	1870	3586. ő.e.
	1871	3628. ő.e.
	1872	3675. ő.e.
	1873	3718. ő.e.
	1874	3759. ő.e.
	1875	3810. ő.e.
	1876	3867. ő.e.
	1877	3917. ő.e.
	1878	3978. ő.e.
	1879	4094–4096. ő.e.
	1880	4206–4207. ő.e.
	1881	4321–4323. ő.e.
	1882	4439–4440. ő.e.

j. Militär Intendantur, Rubrik 47.	1869–1882	0,500 ifm
Hadbiztosság, 47. rovat		
1869		3561. ő.e.
1870		3586. ő.e.
1871		3647. ő.e.
1872		3693. ő.e.
1873		3732. ő.e.
1874		3777. ő.e.
1875		3832. ő.e.
1876		3884. ő.e.
1877		3934. ő.e.
1878		4002. ő.e.
1879		4126. ő.e.
1880		4238. ő.e.
1881		4352. ő.e.
1882		4478. ő.e.
j. Militär Intendantur, Rubrik 78.	1869–1882	0,500 ifm
Hadbiztosság, 78. rovat		
1869		3563. ő.e.
1870		3586. ő.e.
1871		3655. ő.e.
1872		3697. ő.e.
1873		3736. ő.e.
1874		3782. ő.e.
1875		3838. ő.e.
1876		3890. ő.e.
1877		3941. ő.e.
1878		4006. ő.e.
1879		4132. ő.e.
1880		4132. ő.e.
1881		4362. ő.e.
1882		4503. ő.e.
j. Militär Intendantur Rubrik 127, 130.	1869–1881	0,500 ifm
Hadbiztosság, 127., 130. rovat		
1869		3565. ő.e.
1870		3618. ő.e.
1871		3658. ő.e.
1872		3700. ő.e.
1873		3738. ő.e.
1874		3786. ő.e.
1875		3843. ő.e.
1876		3896. ő.e.
1877		3945. ő.e.
1878		4010. ő.e.
1879		4137. ő.e.
1880		4250. ő.e.
1881		4365. ő.e.

II. 40. K. u. k. 4. Armeekorps, resp. Korpskommando	1883–1914	
a. Militär Abteilung, Rubrik 84.	1883–1914	1,200 ifm
Cs. és kir. 4. hadtestparancsnokság		
Katonai osztály, 84. rovat		
1883		4579–4580. ő.e.
1884		4685–4686. ő.e.
1885		4788–4789. ő.e.
1886		4892–4894. ő.e.
1887		4991–4993. ő.e.
1888		4991–4993. ő.e.
1889		5193–5194. ő.e.
1890		5294–5295. ő.e.
1891		5381. ő.e.
1892		5466. ő.e.
1893		5560–5561. ő.e.
1894		5650–5652. ő.e.
1895		5740–5741. ő.e.
1896		5823–5824. ő.e.
1897		5901. ő.e.
1898		5996–5997. ő.e.
1899		6093–6094. ő.e.
1900		6194. ő.e.
1901		6280. ő.e.
1902		6364. ő.e.
1903		6440. ő.e.
1904		6521. ő.e.
1905		6597–6598. ő.e.
1906		6676–6677. ő.e.
1907		6868–6869. ő.e.
1908		6868–6869. ő.e.
1909		6972–6973. ő.e.
1910		7067–7068/a. ő.e.
1911–1914		nincs anyag
b. Intendantur, Rubrik 47.	1883–1914	1,200 ifm
Hadbiztosság, 47. rovat		
1883		4608. ő.e.
1884		4714. ő.e.
1885		4817. ő.e.
1886		4918. ő.e.
1887		5019. ő.e.
1888		5124. ő.e.
1889		5225. ő.e.
1890		5322. ő.e.
1891		5406. ő.e.
1892		5489. ő.e.
1893		5585. ő.e.
1894		5675. ő.e.
1895		5767. ő.e.

1896	5845. ő.e.	
1897	5919. ő.e.	
1898	6022. ő.e.	
1899	6122. ő.e.	
1900	6209. ő.e.	
1901	6295. ő.e.	
1902	6379. ő.e.	
1903	6456. ő.e.	
1904	6537. ő.e.	
1905	6613. ő.e.	
1906	6695. ő.e.	
1907	6783. ő.e.	
1908	6894. ő.e.	
1909	6993. ő.e.	
1910	7085. ő.e.	
1911–1914	nincs anyag	
b. Intendanz, Rubrik 78.	1883–1914	1,200 ifm
Hadbiztosság, 78. rovat		
1883	4624. ő.e.	
1884	4728. ő.e.	
1885	4830. ő.e.	
1886	4928. ő.e.	
1887	5030. ő.e.	
1888	5137. ő.e.	
1889	5237. ő.e.	
1890	5334. ő.e.	
1891	nincs anyag	
1892	5503. ő.e.	
1893	5599. ő.e.	
1894	5690. ő.e.	
1895	5779. ő.e.	
1896	5856. ő.e.	
1897	5930. ő.e.	
1898	6032. ő.e.	
1899	6133. ő.e.	
1900	6220–6221. ő.e.	
1901	6307. ő.e.	
1902	6390. ő.e.	
1903	6467. ő.e.	
1904	6549–6550. ő.e.	
1905	6623. ő.e.	
1906	6706. ő.e.	
1907	6801. ő.e.	
1908	6910–6911. ő.e.	
1909	7005. ő.e.	
1910	7102. ő.e.	
1911–1914	nincs anyag	

Az egészségügyi szolgálat irányítása az első világháború idején

A cs. és kir. Hadügyminisztérium 1867-ben történt megszervezését követően az egészségügyi szolgálat vezetését a 14. (egészségügyi) osztályának vezetője látta el. Az első világháború kitörését követően a vezetést a 14. osztály vezetője, valamint a cs. és kir. Hadsereg Főparancsnokság egészségügyi főnöke együttesen gyakorolta. 1915 februárjáig a két beosztást az egységes vezetésre való törekvés miatt mindig azonos személy töltötte be. Ezt követően a beosztásokat a Monarchia összeomlásáig a vezető személyét illetően is szétválasztották, s ez később nagy mértékben nehezítette az irányítást.¹¹

A harctérre vonult *magasabb parancsnokságok* (hadseregek, hadtestek) egészségügyi szolgálatainak irányítását egy törzs- vagy főtörzsorvos egészségügyi főnökként vezette.

Az összhaderő tanácsadó és véleményező testületként működött az 1864. július 24-én életre hívott,¹² Bécsben működő Katona-egészségügyi Tanács. Rendes és rendkívüli tagjai lehettek a Bécsben alkalmazott főtörzsorvosok és törzsorvosok (kivéve a vezető szerveknél szolgálatot teljesítőket), akiket az uralkodó nevezett ki. A rendes tagok számát 1918-ra 40 főben maximálták, a rendkívüli tagok száma korlátlan volt. A tanács szerepe a világháború idején háttérbe szorult, mert tagjai java része frontszolgálatra jelentkezett.

1918. január 1-jétől szervezték meg az ún. hadrakelt sereg egészségügyi felügyelője beosztást. A felügyelő közvetlenül a Hadsereg Főparancsnokság szállásmesteri osztályának vezetője alárendeltségében dolgozott. Tevékenysége nemcsak az egészségügyi intézmények szakmai felügyeletére terjedt ki, hanem ellenőrizte működésüket anyagi-pénzügyi vonatkozásban is. Parancsadási jogkörrel nem rendelkezett.¹³

Az említett irányító szervek iratai alapvetően a bécsi Hadilevéltárban található. Őrizetünkben csupán néhány cs. és kir. hadtestparancsnokság egészségügyi főnökének első világháborús, töredékes anyaga található. A középszinten rendezett anyagban a kutatást áttekintő raktárjegyzék segíti.

II. 124. K. u. k. IV. Korpskommando

a. Sanitätschef 1914–1917 0,360 ifm
Cs. és kir. IV. hadtestparancsnokság, egészségügyi főnök 65–67. ő.e.

II. 131. K. u. k. XI. Korpskommando

a. Sanitätschef 1914–1917 0,040 ifm
Cs. és kir. XI. hadtestparancsnokság, egészségügyi főnök 155. ő.e.

II. 143. K. u. k. XXIV. Korpskommando

a. Sanitätschef 1914–1916 1,200 ifm
Cs. és kir. XXIV. hadtestparancsnokság, egészségügyi főnök 169–178. ő.e.

Egészségügyi intézmények

A középkori, csupán hadjáratok idején fenntartott császári zsoldos hadseregekben természetesen nem léteztek állandó egészségügyi intézmények, sőt még intézményesített tábori egészségügyi ellátás sem. Bár a XI. századtól az egyház, illetve a szerzetesrendek végeztek gyógyító tevékeny-

11. Steiner, Johann (a továbbiakban Steiner): Der militärärztliche Dienst des österreichisch – ungarischen Heeres während des Weltkrieges im Hinterlande und bei der Armee im Felde. Wien, 1926. Carnegie Stiftung 79. o.

12. Verordnungsblatt für das kaiserlich – königliche Heer Normal-Verordnungen (a továbbiakban VBL) Nr. 104–1864.

13. Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban HL) Honvédelmi Minisztérium (a továbbiakban HM) 12313/el. 5.–1918. sz.

séget az erre a célra berendezett, úgynevezett ispotályos házakban, de ide a szerény anyagiakkal rendelkező sebesült katonák csak ritkán jutottak el. A sebesülteket csak az ütközet után gyűjtötték össze és látták el, meglehetősen primitív körülmények között. Az azonnali ellátást csupán az önségély vagy a harcostársi segítség jelentette. Gyakran előfordult, hogy a magatehetetlen sebesülteket az ellenfél egyszerűen lemészárolta. A XVI. századi császári zsoldoshadseregekben már megjelentek az alapvető tábori elsősegélyhelyek. A XVII. sz. végétől kialakuló állandó császári hadsereg létrejötté az állandó egészségügyi intézményi hálózat kiépítését eredményezte.

Magyarország területén az első állandó katonai egészségügyi intézmény alapítását II. József rendelte el. A cs. kir. pesti helyőrségi kórház elnevezésű intézmény bizonyíthatóan 1785-től kezdte meg működését.

1849-ben jelent meg a birodalom katonai egészségügyi intézményeinek számára az a szervezeti felépítést megállapító határozvány, amely alapjaiban az első világháború végéig fennmaradt. Az egészségügyi intézeteknek alapvetően két fő válfaja működött:

- állandó egészségügyi intézetek,
- tábori egészségügyi intézetek.

Az állandó egészségügyi intézetek körét a helyőrségi kórházak és fiókjaik, csapatkórházak, gyengélkedőházak alkották.

Helyőrségi kórházak

Nagyobb helyőrségekben a betegápolásra, valamint az egészségügyi segéd személyzet kiképzésére helyőrségi kórházakat állítottak fel. A cs. és kir. haderő a Monarchia területén 1870-ben 32, 1900-ban 26, majd 1914-ben 27 helyőrségi kórházat tartott fent. Ezek az alábbi városokban működtek (felállításuk sorrendjében): Bécs,¹⁴ Przemysl, Linz, Brünn, Olmütz, Graz, Laibach, Trieszt, Innsbruck, Prága, Josefstadt, Theresienstadt, Lemberg, Krakkó, Budapest, Komárom, Pozsony, Kassa, Temesvár, Nagyszeben, Zágráb, Ragusa, Szarajevó és Mostar. A helyőrségi kórházakat először csak települési helyük nevével, 1870-től pedig arab folyószámokkal és települési helyük nevével jelölték. A helyőrségi kórházak önálló intézetek voltak, amelyek saját állománybeli katonáorvosokkal, lelkészekkel, számvivőkkel és egy egészségügyi osztaggal rendelkeztek. A helyőrségi kórház parancsnoka rendszerint törzsorvosi ranggal bíró katonáorvos volt. A nagyobb helyőrségi kórházakban a gazdasági ügyek intézését egy helyi alkalmazású tiszt¹⁵ végezte. A kisebb kórházakban a gazdasági teendőket egy ezzel megbízott katonáorvos látta el. Minden helyőrségi kórház egy saját gyógyszerertart is működtetett. A helyőrségi kórházak katonai szolgálati ügyekben a területileg illetékes dandár-, illetve hadosztályparancsnokság útján a hadtest parancsnokának voltak alárendelve. Ezen intézetekben az egészségügyi szolgálat felügyelete a katonai területi parancsnokság (hadtest) egészségügyi főnökét illette meg. Gazdasági ügyekben pedig közvetlenül a hadtest hadbiztosságához lettek utalva. Mozgósítás esetére ezeket a kórházakat kibővítették. Ezen kívül minden helyőrségi kórház bizonyos számú tábori egészségügyi osztagot állított ki és szerelt fel.

Csapatkórházak

Az olyan állomásokon, amelyek helyőrsége az 500 főt meghaladta, de ahol nem volt a betegek ápolására, valamint a sebesültvívők és gyógyszerológák (ápolószemélyzet) kiképzésére szolgáló helyőrségi kórház, ott csapatkórházakat állítottak fel. A csapatkórházak jelölésére állomáshelyük megnevezését használták. A csapatkórházak a helyőrségi kórházak mintájára berendezett önálló intézetek voltak, azonban saját állományuk nem volt, hanem a szükséges személyzetet azok a

14. Bécsben és Budapesten két-két kórház működött, az előbbieket 1. és 2. folyószámmal, míg a budapestiek 16. és 17. folyószámmal.

15. Rendszerint a végleges nyugdíjazás előtt álló, általában egészségi okból csapatkórházra alkalmatlan, irodai szolgálatra beosztott tisztak elnevezése.

csapatok adták, amelyeknek beteg katonáit ápolták. Az ápolószolgálatra a csapatoknál sebesültvívők, illetve ápolókká kiképzett legénységet osztottak be. A csapatkórházakhoz az egészségügyi csapattól csak kivételes esetben vezényeltek legénységet. A csapatkórház parancsnoka az illetékes hadosztály orvosfőnöke vagy az állomás orvosfőnöke, esetleg más megbízott katonáorvos volt. A csapatkórházak alárendeltsége a helyőrségi kórházakéval volt azonos. Mozgósítás esetére a csapatkórházakat vagy kibővítették, vagy feloszlatták. Ez esetben a hadkiegészítő kerület székhelyén új csapatkórházat állítottak fel. A kibővített csapatkórházakat tartalékkórháznak, amennyiben pedig erődített helyen települtek, akkor várkórháznak nevezték.

Gyengélkedőházak

Minden olyan állomáson, ahol a helyőrség létszáma 300–500 fő között volt, gyengélkedőházak működtek. A gyengélkedőházak a rövid lefolyású betegségekben szenvedők részére szolgáltak. Felállításukat az ezzel megbízott csapattest végezte, amely a személyzetet is biztosította. Gyengélkedőházak létesülhettek pl. járványok felléptekor, összpontosításkor vagy egyéb különleges alkalmakkor is.

A tábori egészségügyi intézmények csoportját alapvetően a hadosztály szervezetében lévő intézetek adták.

Hadosztály- egészségügyi intézet

Minden hadosztály mozgósításkor egy hadosztály-egészségügyi intézetet is felállított, amely már említett segélyhelyből, kötözőhelyből és mozgó ápolóból állt. A hadosztály-egészségügyi intézeteket az illető hadosztály folyószámával jelölték, s közvetlenül a hadosztály-parancsnokságok alárendeltségében dolgoztak. Az egészségügyi szolgálatot a hadosztály orvosfőnöke felügyelte, és az egészségügyi intézet irányítását egy ezredorvos végezte. Minden intézet kötelékében működött egy tábori betegszállító oszlop is, amely egy főorvos vezetése alatt állt.

Tábori kórház

A tábori kórházak általában mozgó intézetekként tevékenykedtek. A tábori kórházak követték a hadsereg mozgását, és csak szükség esetén, a harc vonal mögött 10–15 km-re települtek, az erre megfelelő épületekben. A tábori kórházak egy törzsorvos parancsnoksága alatt végezték feladatukat. Kötelékükbe tartozott egy tábori egészségügyi osztag és egy tábori gyógyszerertár is.

Tartalékkórházak

A tartalékkórházak a hadsereget követő tábori kórházak felváltására a hadszíntéren szerveződtek. A háború folyamán két típusa létezett. Az állandó tartalékkórházakat a hadszíntéren kívül állították fel. Jogállásuk a helyőrségi kórházéval volt azonos.

A mozgó tartalékkórházak közigazgatási tekintetben – csakúgy, mint az állandóak – önálló intézetek voltak, és a tábori kórházakkal azonos szolgálati hatáskörrel bírtak. Kötelékükbe egy-egy tartalék gyógyszerertár is tartozott. A mozgó tartalékkórházak a tábori kórházak befogadóképességével rendelkeztek. A kórházak parancsnokai törzsorvosi rendfokozatot viseltek. A tartalékkórházak telepítését és ellátását – az állandóval ellentétben – az illető hadsereg parancsnoksága határozta el, illetve végezte.

Tábori gyengélkedőházak

A tábori gyengélkedők a hadszíntéren vagy annak közelében létesültek, és a könnyű sérültek, illetve betegek ellátására és gyógyulására szolgáltak. Egy tábori gyengélkedő 500 férőhellyel rendelkezett. Felállításuk helyéről az adott hadsereg-parancsnokság rendelkezett. Felállításuk általában vasút- vagy hajóállomások mellett történt, hogy a betegek és sebesültek esetleges hárországra szállítása gyors és biztonságos legyen. A gyengélkedőház parancsnoka egy ezredorvos volt.

Betegnyugvó állomások

A betegnyugvó állomásokat a sebesült- és betegszállító vasútvonalak mentén létesítették egy főorvos irányítása alatt. A betegnyugvó állomásokat annak a településnek a nevével jelölték, amelynek a vasútállomásán a betegnyugvó működött. Amennyiben egy vasútállomáson több betegnyugvó is tevékenykedett, úgy ezek sorszámokkal különböztek egymástól.

Egyéb intézmények

A nem szállítható súlyos betegek átvételét a tábori kórházakból visszamaradó mozgó tartalékkórházak biztosították. A fertőző betegségekben szenvedőket a járványkórházakban helyezték el. A világháború folyamán szervezték meg a cs. és kir. hadseregben és a m. kir. honvédségben egyaránt a betegmegfigyelő állomások és sebesültkísérő osztagok hálózatát. Ezekről bővebben a m. kir. honvédség egészségügyi intézményei részről szólunk.

Az őrizetünkben lévő cs. és kir. egészségügyi intézményeknek csupán az első világháború idejéből fennmaradt, töredékes anyaga található, amely többnyire csak személyekre vonatkozó fejcédulákat és előjegyzési lapokat tartalmaz. A III. fondfőcsoportban található iratok középszinten rendezettek. A kutatást áttekintő raktárjegyzék segíti.

	K. u. k. Garnisonsspitaler	1914–1918	0,030 ifm
	Cs. és kir. helyőrségi kórházak		
III. 156.	Nr. 1. Wien		
III. 157.	Nr. 16. Budapest		
III. 158.	Nr. 17. Budapest		
III. 159.	Nr. 19. Pozsony		
	K. u. k. Feldspitaler	1914–1918	0,010 ifm
	Cs. és kir. tábori kórházak		
III. 160.	1/8. sz. tábori kórház		
III. 161.	1/9. sz. tábori kórház		
III. 162.	2. sz. tábori kórház		
III. 163.	2/7. sz. tábori kórház		
III. 164.	3/1. sz. tábori kórház		
III. 165.	3/16. sz. tábori kórház		
III. 166.	4/6. sz. tábori kórház		
III. 167.	4/7. sz. tábori kórház		
III. 168.	5/4. sz. tábori kórház		
III. 169.	5/12. sz. tábori kórház		
III. 170.	7/8. sz. tábori kórház		
III. 171.	8/4. sz. tábori kórház		
III. 172.	10/3. sz. tábori kórház		
III. 173.	203. sz. tábori kórház		
III. 174.	211. sz. tábori kórház		
III. 175.	302. sz. tábori kórház		
III. 176.	312. sz. tábori kórház		
III. 177.	603. sz. tábori kórház		
III. 178.	703. sz. tábori kórház		
III. 179.	707. sz. tábori kórház		
III. 180.	812. sz. tábori kórház		

III. 181.	1203. sz. tábori kórház		
III. 182.	1305. sz. tábori kórház		
III. 183.	1316. sz. tábori kórház		
III. 184.	1410. sz. tábori kórház		
III. 185.	1505. sz. tábori kórház		
III. 186.	1602. sz. tábori kórház		
	K. u. k. Reservespitäler	1914–1918	0,080 ifm
	Cs. és kir. tartalékkórházak		
III. 187.	Budapesti 2. sz. tartalékkórház		
III. 188.	Budapesti 2. sz. tartalékkórház		
III. 189.	Budapesti 4. sz. tartalékkórház		
III. 190.	Budapesti 5. sz. tartalékkórház		
III. 191.	Budapesti 6. sz. tartalékkórház		
III. 192.	Szombathelyi tartalékkórház		
III. 193.	Kőszegi tartalékkórház		
III. 194.	Bruck-királyhidai tartalékkórház		
III. 195.	Debreceni tartalékkórház		
III. 196.	Egri tartalékkórház		
III. 197.	Esztergomi tartalékkórház		
III. 198.	Győri tartalékkórház		
III. 199.	Szabadkai tartalékkórház		
III. 200.	Szolnoki tartalékkórház		
III. 201.	Temesvári tartalékkórház		
III. 202.	Kragujeváci tartalékkórház		
III. 203.	Tartalékkórház, Kremsier		
III. 204.	Tartalékkórház, Laibach		
III. 205.	Tartalékkórház, Marburg		
III. 206.	1/2. sz. mozgó tartalékkórház		
III. 207.	11/6. sz. mozgó tartalékkórház		
III. 208.	Szatmárnémeti barakk-tartalékkórház		
	K. u. k. Epidemiespitäler	1916, 1918	0,001 ifm
	Cs. és kir. járványkórházak		
III. 210.	4. hadsereg 3. sz. járványkórháza		
III. 211.	Lembergi járványkórház		
III. 212.	31. sz. mozgó járványkórház		
	Egyéb		
III. 209.	Cs. és kir. gyengélkedőház, Budapest	1914	0,001 ifm
III. 213.	Cs. és kir. betegnyugvóállomás, Budapest	1914–1918	0,001 ifm

Történeti áttekintés

Az 1867-es osztrák–magyar kiegyezés eredményeként az 1868. december 5-én szentesített XLI. törvénycikk rendelkezett a m. kir. honvédség létrehozásáról. A kezdetben toborzott önkénteseket, majd a sorozáson megjelent hadköteleseket felvételük előtt orvosi vizsgálatnak kellett alávetni, és a már felvett állomány megfelelő egészségi állapotáról is gondoskodni kellett. Így szükségessé vált a honvédség orvosi karának, illetve egészségügyi szolgálatának megszervezése. Mintául a cs. és kir. hadsereg egészségügyi szolgálatának szervezeti felépítése szolgált.

A m. kir. honvéd orvosi tisztikar szervezésére irányuló törekvés nyoma már a m. kir. honvédségről szóló 1868. évi XLI. törvényben fellelhető. A törvény 19. paragrafusa azonban külön honvéd orvosi tisztikar felállításáról még nem rendelkezett, mert a csapatok tervezett gyöngye békelétszáma ekkor még ezt nem igényelte. 1869 májusában a Honvédelmi Minisztérium VI. ügyosztályába¹⁶ a honvédség egészségügyeinek vezetésére egy törzsorvost, majd a pesti és budai kerületi parancsnokságokhoz szintén egy-egy törzsorvost, a pesti főtanosztályhoz¹⁷ pedig egy ezredorvost neveztek ki.¹⁸ Az orvosi tisztikar rendeltetését, létszámviszonyait meghatározó teljes körű szervezeti határozvány első tervezete 1875-ben került¹⁹ a honvédelmi miniszter és a honvédség főparancsnokának asztalára. A tervezet szerint a szerkesztésénél „a cs. kir. közös hadsereg orvosi tisztikarára vonatkozó szabályok vétettek alapul”. Az 1877. évi XIV. törvénycikk nyomán a honvédelmi minisztériumhoz kettő, a Ludovika Akadémiához és a Honvéd Központi Lovasiskolához egy-egy, továbbá minden, hadrendbe beosztott önálló magasabb honvéd csapattesthez egy, a kerületi parancsnokságok mindegyikéhez szintén egy, így összesen 65 honvédorvosi státuszt rendszeresítettek. A törvénnyel egyidejűleg jelent meg az 1877. évi Rendeleti Közlöny 28. számában az első, a m. kir. honvéd orvosi tisztikar szervezetét meghatározó miniszteri rendelet,²⁰ amely szerint a tisztikar magában foglalta az összes „gyógytudományok tudoraivá” felavatott orvosokat segédorvosi rendfokozatig bezárólag. A kinevezési és előléptetési szabályt²¹ pedig 1878. december 30-án látta el kézjegyével az uralkodó. A rendelet, illetve a szabályzat szerint a tisztikar tetteges és szabadságolt állományú²² orvosokból állt. A honvéd orvosi tisztikar tényleges állományába csak az orvosi diplomával rendelkező, életük 32. évét még be nem töltött, büntetlen előéletű és hadiszolgálatra alkalmas férfiak nyerhettek felvételt, akik katonaravossá történő képzésük céljából valamely katonai egészségügyi intézetben 2–6 hónapi tényleges szolgálatot töltöttek. A felvétel főorvosi rendfokozatba történt. Tartalékos segédorvosokká az egyévi tényleges szolgálatuknak eleget tett, orvosi oklevéllel rendelkezőket neveztek ki. Az egyévi önkéntes²³ orvostanulók felvételére fél évet

16. A magyar királyi honvédség schematismusa 1870. Szerk.: Mikár Zsigmond, Pécs, 1870. (a továbbiakban Mikár) 6. o. Vö. Csaszókóczy Emil: A honvéd egészségügy. = A m. kir. honvédség története 1868–1918. Szerk.: Berkó István Budapest, 1928. (a továbbiakban Berkó) 139. o. Itt a szerző vélhetően elírás miatt IV. ügyosztályt említ.

17. A későbbi újoncoktatók felkészítését végző kiképző keret.

18. Berkó 139. o.

19. HL Honvéd Főparancsnokság (a továbbiakban HFP) 2.730/eln.–1875. sz.

20. A szervezeti szabályzatot a honvédelmi miniszter már 1876. márc. 22-én aláírta, amelyet az említett Rendeleti Közlönyben (a továbbiakban RK) az 1.156/eln.–1. számon tettek közzé 1877. júl. 5-én.

21. Szabályok a magyar kir. honvédorvosi tisztikar kinevezésére és előléptetésére, valamint a m. kir. honvédorvosi tisztikar minősítvényi táblázatainak szerkesztésére vonatkozólag. Bp. 1879., Légrády testvérek. 75 o.

22. A korabeli kifejezéssel használt tényleges és tartalékos állományról van szó.

23. A katonai szolgálat teljesítésének sajátos lehetősége, amellyel a tartalékos tiszti és tisztviselői utánpótlást biztosították a cs. és kir. haderő, majd 1882-től a honvédség számára is. Ezzel elsősorban a humán és állatorvosok, valamint a gyógyszerészek éltek. Egy féléves képzéssel és egy féléves csapat szolgálattal járt. Ez idő alatt segédorvos-helyettesi rendfokozatot kaptak.

katonai állományban, fél évet pedig az orvosi oklevél megszerzése után, valamely egészségügyi intézetben segédorvos-helyettesi minőségben kellett szolgálni.

Népfelkelő²⁴ orvosokká (a népfelkelési hirdetmény megjelenése után) nyugállományú katonaravosok (honvéd) orvosokat,²⁵ valamint szolgálaton kívüli és polgári orvosokat neveztek ki, az esetleges háború tartamára.

1914. augusztus 25-én valamennyi tartalékos tiszti vagy legénységi személyt, akik orvosi diplomával rendelkeztek, a hadiállapot tartamára orvosi szolgálatra hívtak be.²⁶ 1915. július 11-től pedig a háború idejére ténylegesítésüket kérő nyugállományú orvosok is jelentkezhetnek szolgálatra.²⁷ A növekvő orvosi létszámhiányt a már a hadköteles korból kikerült²⁸ orvosok bevonásával is igyekeztek enyhíteni, a háború tartamára kinevezett és beosztott polgári tanácsadó orvosok alkalmazásával.

A honvédorvosok tudományos és gyakorlati ismereteinek bővítése céljából a bécsi Josephinumot – 1874-ben történt megszüntetéséig²⁹ – látogatták. A feloszlott Josephinum helyett 1875. november 24-én nyílt meg Bécsben a Katonaorvosi Tanfolyam.³⁰ Erre az évente 6 hónapig tartó katonaravos tanfolyamra szintén vezényeltek honvédorvosokat. A tanfolyam működését 1883-ban megszüntették.

Az első, önállóan a honvédség keretében szervezett képzés először 1884-ben indult, majd 1901-ig évente május 20-tól augusztus 10-ig tartott. Ez a budapesti orvosi egyetemen működő, évente 15–20 orvost képző gyakorlat a honvédorvosi Ismétlő Tanfolyam volt.³¹

1901. szeptember 4-én kelt legfelsőbb elhatározásával³² Ferenc József elrendelte egy, a közös hadsereg számára – a katonaravos képzés színvonalának emelésére – Bécsben létrehozandó katonaravos alkalmazó iskola (Militärärztliche Applikationsschule) felállítását, elsősorban olasz és francia mintára.³³ Majd az uralkodó Fejérváry Géza³⁴ honvédelmi miniszter javaslatára két nappal később; szeptember 6-án a honvédség számára is elrendelte Budapesten egy hasonló intézmény megszervezését. Így már 1901. október 1-jétől (előbb, mint a bécsi iskola) a honvédorvosi Ismétlő Tanfolyam helyett a m. kir. honvédorvosi alkalmazóiskola kezdte meg működését Budapest székhellyel, a helyőrségi kórházzal egyesítve.³⁵ Feladata volt békeidőben a jelöltek egyöntetű képzését szem előtt tartva a tudományegyetemek magasabb fokú továbbképzésére törekvők megfelelő felkészítése. Az alkalmazóiskola egyéves tanfolyam volt, amely október 1-jétől a következő év szeptember 30-ig tartott.³⁶

A honvéd orvosok szolgálati beosztása alapján megegyezett a cs. és kir. hadseregnek leírattal. Minden honvéd kerületi parancsnokságnál az egészségügy irányítását egy törzs- vagy fő-

24. Az 1868-ban megvalósult általános védkötelezettséggel egyidejűleg jelent meg egy másik fontos törvény, amely a haderő erejének növelését szolgálta. Ez volt a népfelkelésről szóló 1868. évi XLII. törvény. A népfelkelés összehívására az országot közvetlenül fenyegető ellenséges támadás esetén a király adhatta ki a parancsot. A népfelkelést olyan önkéntesekből kellett megalakítani, akik nem tartoztak sem a közös hadsereghez, sem a honvédséghez.

25. A közös hadsereg kötelékéből nyugállományba vonult orvosokat jelenti.

26. 1914. évi 42. sz. RK HM 117.706/5. sz. rendelet

27. 1915. évi 54. sz. RK HM 175.258/5. sz. rendelet

28. A védkötelezettség a háború idején a 17 – 50 éves kor közötti férfi lakosságra terjedt ki.

29. VBL Nr. 2218/6–1874. Vö. Berkó 140. o. Itt a szerző tévesen 1878-ra datálja a Josephinum megszüntetését.

30. Schuster 44 – 45. o.

31. 1883. évi 26. sz. RK HM 6.368/eln. sz. rendelet

32. HL Legfelsőbb elhatározások 1901/182. sz.

33. Győry Tibor-Thirring Gusztáv: Budapest orvosi útmutatója. Budapest, 1909., 99. o. (A továbbiakban Győry.)

34. Br. Fejérváry Géza (1833. 03. 15., Josephstadt – 1914. 04. 25., Bécs) tábornagy, 1884. okt. 28 – 1903. jún. 27. honvédelmi miniszter, 1905. jún. 18 – 1906. ápr. 8. magyar miniszterelnök. 1908-tól gyalogsági tábornok.

35. 1901. évi 37. sz. RK HM 6.288/eln. sz. rendelet

36. A mindennapokról adatok nem állnak rendelkezésre, mert – a bécsi intézménnyel ellentétben – az iskolának nem maradt fenn irattára.

törzsorvos vezette egészségügyi főnökként, aki háború esetén a kerületben felállítandó honvéd hadosztály orvosfőnöki minőségében működött tovább.

A m. kir. honvéd orvosi tisztikar főnöke³⁷ előbb I. osztályú főtörzsorvos, majd a cs. és kir. katonarorvosi tisztikar állományához tartozó vezértörzsorvos volt. Feladatai közé tartozott a honvéd egészségügyre, valamint a honvéd orvosokra, illetve egészségügyi személyzetre vonatkozó szabályok, utasítások kidolgozása; az egészségügyi intézetek felállítása; a honvédorvosok szolgálati és személyi ügyeinek nyilvántartása; a honvédség egészségügyi felügyeletének irányítása, a szükséges felszerelések és gyógyszerek biztosítása.

A betegeknek az orvosi kezeléson kívül teljes gyógyulásukig figyelmes gondoskodásra, segélynyújtásra van szükségük. Mindezt a m. kir. honvédségben is az egészségügyi altiszti kar biztosította. Kiképzésük a nagyobb honvéd kórházakban felállított egészségügyi altiszti iskolákban történt. Az 5 hónapos tanfolyam évente március 15-én kezdődött. Az iskola parancsnokát a kórház parancsnoka választotta ki saját orvosai közül. A tervszerű kiképzést a kórházparancsnok által szerkesztett foglalkozási tervet biztosította,³⁸ amely az egészségügyi szaktantárgyak mellett a szolgálati szabályzat ismeretét és az alapvető haderőszerkezési fogalmak elsajátítását is tartalmazta. A szaktantárgyak körét a bonctani, sebészeti alapfogalmak, az egészségügyi anyagismeret, betegápolási és elsősegély ismeret, valamint gyógyszerügyi segédszolgálat alkotta. Az oktatási mód célszerűen egyeztetette össze az elméleti és a szemléltető gyakorlati oktatást. A tanfolyam végén a jelöltek záróvizsgát tettek. A 4 főből álló vizsgabizottság a vizsgázó teljesítményét jelesre, megfelelőre vagy meg nem felelőre osztályozta. A sikeres vizsgát követően kinevezésükkel általában tizedesi rendfokozatot kaptak. Béke idején a szakaszvezetői és őrmesteri rendfokozatba történő előléptetés joga a honvédelmi minisztert illette. A háború tartamára azonban az egészségügyi altiszteknek szakaszvezetői és őrmesteri rendfokozatba való előléptetési jogát a honvédelmi miniszter helyett az illető csapattest parancsnoka kapta meg.³⁹ Az iskolát elvégzett azon jelöltek, akik valamilyen okból mégsem voltak kinevezhetők altisztté, egészségügyi altisztjelöltként lettek nyilvántartva előbbi beosztásuk megtartása mellett.

Az egészségügyi szolgálat irányítása

A kiegyezésről szóló 1867. évi XII. törvénycikk értelmében a „védelmi rendszer megállapítására vagy átalakítására” vonatkozó magyarországi intézkedések irányítására, illetve az egyéb védelmi rendelkezések végrehajtására létrehozták a *m. kir. Honvédelmi Minisztériumot*. A minisztérium gyakorlati tevékenysége azonban csak az 1868. évi XL. és XLI. törvénycikk alapján felállított m. kir. honvédség megalakításával kezdődött. A honvédség minden ügye a honvédelmi miniszter hatáskörébe tartozott, „tisztán katonai rendelkezés céljából” pedig mint a honvédség legmagasabb katonai parancsnokságát létrehozták a Honvéd Főparancsnokságot is.

A Honvédelmi Minisztérium 1867–1945 közötti időszakából fennmaradt iratanyaga egységes irattári rendszert képez. Rendezésekor – mivel az eredeti segédkönyvek nem maradtak fenn – egy olyan mesterséges rendet kellett kialakítani, amely a lehető legközelebb áll az eredeti irattározási szisztémához, és egyben lehetővé teszi a kutatást az eredeti segédletek nélkül is. Az így kialakított rendszer alapját az éves bontás képezi. Ezen belül az iratanyag az egyes ügyosztályok szerint rendezett – és ez egyben nagyobb témakörök szerint is csoportosítja az iratanyagot. Az osztályokon belül az iratok alapszám, azon belül iktatószám szerint vannak rendezve. A minisztérium mű-

37. A m. kir. honv. orvosi tisztikar főnökének és a HM 5. osztálya vezetőjének beosztását 1918 novemberében különválasztották. HM 33.741/el. 5. – 1918. sz.

38. Ehhez nyújtott segítséget a Vezérfonal a m. kir. honvédség egészségügyi segéd-személyzetének szakszerű kiképzésére című kiadvány. (Bp., 1903., Pallas Irodalmi és Nyomdaipari Részvénytársaság. 272 o.)

39. 1914. évi 47. sz. RK HM 15.356/el. 5. sz. rendelet

kódése során két nagyobb sorozatban iktatták az iratokat: az „elnöki” (eln.) sorozat a jelentősebb, elvi ügyeket, az „általános” (ált.) a kevésbé jelentős, mindennapi ügyeket tartalmazza. Mindezek alapján: a minisztérium évekre lebontott és osztályonként elhelyezett iratanyaga az osztályok emelkedő számsorrendjében elnöki és általános sorozatban van elhelyezve. A honvéd egészségügy irányításával a tárgyalt időszakban a m. kir. Honvédelmi Minisztérium következő ügyosztályai foglalkoztak:

- 1868–1871-ig a VI. osztály,
- 1872–1883-ig a II. osztály,
- 1884–1918-ig az V. osztály.

Az iratanyag középszinten rendezett, raktárjegyzékkel és a hivatal szervezetét, annak változásait bemutató kutatási segédlettel ellátott.

A m. kir. honv. Főparancsnokság levéltárának évenként rendezett elnöki és főparancsnoki iratsorozata is tartalmaz a katonai egészségügyre vonatkozó dokumentumokat. Ezek azonban nem különülnek el. A kutatás áttekintő raktárjegyzék alapján lehetséges.

I. 28. M. kir. Honvédelmi Minisztérium

d. 28. Honvéd egészségügy

VI. osztály	1867–1871	—
	1867–1871	nincs anyag
II. osztály	1872–1883	0,06 ifm
	1872–1873	6. ő.e.
	1874	nincs anyag
	1875	8. ő.e.
	1876–1883	nincs anyag
V. osztály	1884–1918	1,500 ifm
	1884–1888	nincs anyag
	1889	20. ő.e.
	1890–1892	nincs anyag
	1893	32. ő.e.
	1894	38. ő.e.
	1895–1899	nincs anyag
	1900	62. ő.e.
	1901	nincs anyag
	1902	74. ő.e.
	1903	80. ő.e.
	1904	nincs anyag
	1905	96. ő.e.
	1906	107. ő.e.
	1907	123. ő.e.
	1908	135. ő.e.
	1909	153. ő.e.
	1910	nincs anyag
	1911	182. ő.e.
	1912	195–197. ő.e.
	1913	224. ő.e.

1914	286. ő.e.
1915	367–372. ő.e.
1916	474–477. ő.e.
1917	620–625. ő.e.
1918	831–838. ő.e.

M. kir. honv. hadosztályok az első világháborúban

A Monarchia egységes haderején belül a legnagyobb m. kir. szervezeti egység a hadosztály volt. A hadosztályok a honvéd kerületi parancsnokságok állományába tartoztak. A magyar honvédség kerületi parancsnokságai mozgósításkor is a helyükön maradtak, de felállították a hadiállományú hadosztályparancsnokságokat, amelyek betagolódtak az egységes hadrakelt sereg cs. és kir. hadtestjei kötelékébe. Béke idején az éves hadgyakorlatok alkalmával is működtek a hadosztályparancsnokságok, de ebből az időszakból nem maradt számottevő iratanyaguk. A világháború idején keletkezett iratok elsődlegesen a hadműveletekkel kapcsolatosak. Néhány fondnál az egészségügyi főnök irattárának töredéke is megmaradt.

II. 183.	M. kir. 37. honvéd gyaloghadosztály-parancsnokság		
	c. Egészségügyi főnök	1914–1916	0,240 ifm 55–56. ő.e.
II. 184.	M. kir. 38. honvéd gyaloghadosztály-parancsnokság		
	b. Egészségügyi főnök	1915	0,120 ifm 35. ő.e.
II. 187.	M. kir. 41. honvéd gyaloghadosztály-parancsnokság	1914–1916	0,060 ifm 61. ő.e.
	c. Egészségügyi főnök		
II. 196.	M. kir. 51. honvéd gyaloghadosztály-parancsnokság		
	c. Egészségügyi főnök	1915–1916	0,240 ifm 73–74. ő.e.
II. 211.	M. kir. 70. honvéd gyaloghadosztály-parancsnokság		
	c. Egészségügyi főnök	1915–1917	0,120 ifm 41. ő.e.

Egészségügyi intézmények, alakulatok

A megbetegedett, illetve megsebesült tisztek és honvédek ápolására a m. kir. honvédség a cs. és kir. hadsereg egészségügyi intézményeinél ismertetett rendszerrel megegyezően tartotta fent intézményi hálózatát.⁴⁰ Ezért itt csak az eltéréseket szemléltetjük.

Helyőrségi kórház

A m. kir. honvédség csupán egy helyőrségi kórházat működtetett m. kir. budapesti 1. sz. helyőrségi kórház, majd Zita királyné helyőrségi kórház elnevezéssel.⁴¹ A m. kir. honvédség a cs. és

40. Szervi határozványok a magyar királyi honvéd egészségügyi intézetek számára.

1898. évi 53. sz. RK HM 7.346/el. sz. rendelet

41. Felállításáról az 1898. évi 59. sz. RK HM 78.271/V. sz. rendelet intézkedett.

kir. haderőtől eltérően nem rendelkezett önálló egészségügyi csapattal. Így egyetlen helyőrségi kórházában az egészségügyi segédszolgálatot saját állományú legénysége látta el. A kórházat 1898-ban adták át a Gyáli út 17. szám alatt.⁴²

A világháború kitörését követően hamar bizonyossá vált, hogy a honvédség egyetlen helyőrségi kórháza a fővárosba áramló nagy számú beteglétszámot nem képes egyedül ellátni, így Budapesten a világháború folyamán 29, a helyőrségi kórház mintájára felállított, úgynevezett hadikórházat létesítettek, amelyek működését a Honvédelmi Minisztérium fedezte.⁴³ Ezeket a kórházakat általában csak az elhelyezésük alapján különböztették meg.

Honvéd kórházak

A honvéd kórházak a m. kir. honvédségnek a cs. és kir. hadseregbeli csapatkórházak mintájára szervezett egészségügyi intézetei voltak, amelyek a következő településeken álltak fel: Debrecen,⁴⁴ Sziszek, Szeged, Marosvásárhely, Munkács, Nyitra,⁴⁵ Pécs, Zágráb.⁴⁶ Rendeltetésük a betegápolás és az egyévi önkéntes honvéd-segédorvos-helyetteseknek, valamint a honvéd csapatok sebesültvivőinek és ápolóinak a kórházi szolgálatban, illetőleg a betegápolásban való kiképzése volt.

Megfigyelőállomások

A harctéren szolgálatot teljesítő orvosok egyik legfontosabb feladata a járványos betegségek elterjedése elleni óvintézkedések megtétele, illetve azok betartásának ellenőrzése lett. Emellett a hátszágot is védeni kellett ezen betegségek esetleges behurcolásától. Ezért egészségügyi szempontból is mielőbb szabályozni kellett a hadműveleti terület és a hátszág közötti kapcsolattartást. E betegségek tovaterjedésének ugyanis kézenfekvő lehetősége a sebesültek és betegek⁴⁷ egészségügyi szempontból ellenőrizetlen visszaszállítása volt. Az első világháború kitörését követően az osztrák–magyar hadvezetés mielőbb megpróbálta a védelem legmegfelelőbb formáját létrehozni. Ez a forma a cs. és kir. hadsereg, illetve a m. kir. honvédségben is működő betegmegfigyelő állomások rendszerének, illetve a betegszállító különítményeknek a létrehozása lett. Az állomások katonai parancsnokságai a m. kir. honvédségben az 1914. november 16-án⁴⁸ napvilágot látott szervezési rendelettel az alábbi településeken álltak fel: Besztercebánya, Debrecen, Kassa, Losonc, Miskolc, Munkács, Nyíregyháza, Rózsahegy, Nyitra, Sátoraljaújhely, Szatmárnémeti, Trencsén, Ungvár, Zsolna.

Sebesültszállítmányokat kísérő osztagok

A sebesült és beteg katonák visszaszállításának megoldására egyrészt a rend fenntartására, másrészt ezeknek a katonáknak az ellátására és gondozására hozták létre 1914 októberében⁴⁹ a sebesültszállítmányokat kísérő különítményeket. Az egy állomáson lévő kísérő különítmények a

42. A kórháznak az első világháború kitöréséig tartó tevékenységét összegzi A magyar királyi budapesti honvéd helyőrségi kórház házirendje. Budapest, 1914., M. kir. I. honvéd kerület nyomdája. 62 o.

43. HL HM 155.233/el. 5. – 1914. sz. és 12.403/el. 5. – 1918. sz.

44. A debreceni, marosvásárhelyi, munkácsi, szegedi, sziszeki honvéd kórház megnyitásáról az 1896. évi 27. sz. RK HM 446.291/V. sz. rendelet intézkedett.

45. A nyitrai és a pécsi honvédkórház megnyitásáról az 1903. évi 3. sz. RK HM 3.723/V. sz. rendelet intézkedett.

46. Az intézmény az 1911. szept. 18-án megszüntetett sziszeki kórház jogutódja lett. 1911. évi 47. sz.

47. RK HM 139.914/5. sz. rendelet

48. A korabeli terminológia szerint az orvosi kezelésre, illetve ápolásra szorulóknak közt különbséget tettek. E szerint a sebesült katona a harccselekmények során szerzett sérülései, míg a beteg katona a harctéren kapott valamely betegsége miatt került egészségügyi ellátásra. Az egyszerűség kedvéért a továbbiakban többnyire a beteg elnevezést fogjuk használni.

49. HL HM 18.017/el. 1. – 1914. sz.

49. HL HM 16.637/el. 1. – 1914. sz.

szervezési rendelet szerint osztagokból álltak.⁵⁰ Az osztagok kétfélék lehettek: kísérő osztagok a határállomásokon és helyi osztagok a megfigyelőállomásokon.⁵¹

Az osztagok tevékenysége és szervezeti keretei nagy mértékben a hadieseményektől függöttek, ezért az osztagok székhelyei többször változtak. A világháború folyamán a következő településeken állomásoztak mozgó sebesültszállító osztagok:⁵² Beszkid (átmeneti székhellyel Nagymihály, Mezőlaborc), Brod, Csaca, Homonna (átmeneti székhellyel Indjija, Újvidék), Nagyberezna, Orló, Ruma, Sátoraljaújhely, Suchahora (átmeneti székhellyel Trsztena), Vinkovce.

A Levéltárunkban lévő, a korszakból fennmaradt egészségügyi intézményekre vonatkozó iratanyag igen töredékes. A helyőrségi kórházak közül a budapesti és a szegedi kórházra vonatkozóan őrzünk dokumentumokat. Ezek a kórházak azonban változatlan irattári rendszerrel folyamatosan működtek a második világháború végéig, így anyagukat a Horthy-kor egészségügyi intézményeinél ismertetjük. A világháború folyamán szervezett egészségügyi intézmények anyaga csak személyekre vonatkozó fej- és kórlapokat tartalmaz. Néhány közkórház anyagából is őrzünk hasonló jellegű dokumentumokat. A kutatást középszintű raktárjegyzék segíti.

A m. kir. honvédségben szervezett megfigyelőállomások és sebesültszállító osztagok megmaradt, működésükre vonatkozó iratai alapszinten rendezettek. A fondok a II. fondfőcsoportban találhatóak. A kutatáshoz alapszintű dobozjegyzék nyújt segítséget.

	M. kir. közkórházak	1914–1918	0,210 ifm
III. 1.	Ferenc közkórház, Szekszárd		
III. 143.	Máramaros vármegyei közkórház		
III. 144.	Máramaros vármegye		
III. 145.	Fejér megyei Szent György közkórház		
	M. kir. hadikórházak	1914–1918	0,030 ifm
III. 132.	Márvány utcai hadikórház		
III. 133.	Szófia főhercegnő hadikórház		
III. 134.	József műegyetemi hadikórház		
III. 135.	Andrássy úti hadikórház		
III. 136.	Nádor és Hold utcai hadikórház		
III. 137.	Attila úti hadikórház		
III. 138.	Váczi úti iskolai hadikórház		
III. 139.	Golgotha úti hadikórház		
III. 140.	Pannónia hadikórház		
III. 141.	Új Szent János hadikórház		
III. 142.	Váci honvéd hadikórház		
	M. kir. kiegészítő kórházak	1914–1918	0,070 ifm
III. 2.	Timót utcai utókezelő	1916–1919	
III. 146.	Kir. m. tudományegyetem I. sz. sebészeti kóroda		
III. 147.	III. sz. sebészeti klinika		

50. A gyakorlatban azonban ezt a felosztást ritkán alkalmazták. Rendszerint a vezetés egységes volt, és egyszerűen csak az osztag megnevezést használták. A továbbiakban ezért itt is csak az osztag megnevezést használjuk.

51. A helyi osztagok a későbbiek folyamán külön rendelet nélkül a megfigyelő állomások szervezetébe olvadtak, amelyet végül a HM 18.017/eln. 1. – 1914. sz. rendeletével tett hivatalossá.

52. HL I. világháborús gyűjtemény 4.623. d.

- III. 148.** **Vöröskereszt Angelina Otthon**
- III. 149.** **M.kir. lábadozó gyűjtőállomás**
- III. 149.** **M.kir. lábadozó gyűjtőállomás**
- III. 150.** **Vöröskereszt lábadozó**
- III. 151.** **Vöröskereszt kiegészítő kórház**
- III. 152.** **Magyar lovaregylet kiegészítő hadikórháza**
- III. 153.** **Németvölgyi úti gyógyintézet**
- III. 154.** **Vöröskereszt VIII. ker. kórháza**
- III. 155.** **Vöröskereszt betegnyugvóállomása**

Megfigyelő állomások és sebesültszállító osztagok

	Heti kimutatások a megfigyelő állomások betegforgalmáról és a sebesültszállítványokról	1914–1918	0,360 ifm 4684–4685.; 5178. ó.e.
II. 1231.	M. kir. honv. sebesültszállítványokat kísérő osztag, Csacza	1915	0,120 ifm 4689. ó.e.
II. 1232.	M. kir. honv. sebesültszállítványokat kísérő osztag, Máramarossziget	1914–1915	0,240 ifm 4690. ó.e.
II. 1233.	M. kir. honv. sebesültszállítványokat kísérő osztag, Mezőlaborc, majd Homonna	1914–1915	0,240 ifm 4692–4693. ó.e.
II. 1234.	M. kir. honv. sebesültszállítványokat kísérő osztag, Ruma	1914–1916	0, 480 ifm 4694–4695.; 5378. ó.e.

AZ ÖNÁLLÓ MAGYAR HADSEREG ÉS A VÖRÖS HADSEREG EGÉSZSÉGÜGYE 1918 NOVEMBERÉTŐL 1919 AUGUSZTUSÁIG

Történeti áttekintés

1918 novemberében az Osztrák–Magyar Monarchia szétesésével a függetlenné vált Magyarország úgy belpolitikailag, mint külpolitikailag súlyos helyzetben volt. A Padovában 1918. november 3-án aláírt fegyverszüneti szerződés aláírását követően milliós katonatömeg indult haza. Sokan közülük szervezetlenül, fegyveresen érkeztek meg. A kormányzat döntésének megfelelően megkezdődött az általános leszerelés. Ez a betegellátás, valamint a leszerelő bizottságokban való közreműködés zavartalan biztosítása miatt az egészségügyi szolgálatnál szabályozottabban folyt, mint más területen. Ennek egyik bizonyítéka, hogy 1918. november 10-étől a hadügyminiszter az orvosok elbocsátásának elbírálását saját hatáskörébe vonta.⁵³ November 17-től a hadsereg egészségügyi anyagainak kezelését is egységesítették. Így Budapesten létrehozták a Központi Egészségügyi Anyagraktárt, illetve kirendeltségeit a kerületi katonai parancsnokságok székhelyein. A raktár parancsnoksága 7 fővel felügyelte az alárendeltségében működő szervezeti egységeket. Nevezetesen a gyógyszer-, kötszer-, orvosműszer-, kórházberendezés- és -szerelék-, ágy- és fehérmű-, gyógytári anyagok és gyógyvizek osztályokat. A kerületeknél lévő kirendeltségek alosztályokként működtek.

Decemberben már lehetővé tették a körülmények, hogy a hadügyminiszter az összes nem tényleges állományú (tartalékos, népfelkelő, háború tartamára kinevezett) katonáorvos leszerelését⁵⁴ elrendelhesse. Az így megüresedett helyeket önkéntes jelentkezés útján polgári orvosok alkalmazásával töltötték be. A leszerelés végrehajtását úgy szabályozták, hogy az ne veszélyeztesse az egészségügyi intézmények működését.

December 11-től a rendfokozati elnevezések is egyszerűsödtek.⁵⁵ A szárazföldi haderőnemnél általánosan használt elnevezések mögé került az orvos megjelölés, valamint bevezették az egészségügyi zászlós rendfokozatot, amely 1919. február 8-tól alhadnagy orvosra módosult.⁵⁶ Az 1919. március 29-től szerveződő Vörös Hadsereg kötelékében április 7-től a rendfokozatokat eltörölték, így az egészségügyi szolgálatnál is a parancsnok, illetve katona megjelölést használták.⁵⁷

Az egészségügyi szolgálat irányítása

A háborút követő helyzetnek megfelelően azonban a katonai egészségügy területén is megkezdődött az átszervezés, amely elsősorban a szolgálat vezetési struktúrájában jelentett változást. Első lépésben a honvéderorvosi tisztikar főnökének és a Honvédelmi Minisztérium 5. osztálya vezetőjének beosztását különválasztották,⁵⁸ majd az 5. osztály mellett létrehozták az 5/a. és 5/b. osztályt. Az 5/a. osztály⁵⁹ alapvető feladatai közé tartozott:

- a csapatok, intézetek egészségügyi anyagainak beszerzése, elosztása, kezelése és értékesítése,
- az egészségügyi intézetek gazdasági, közigazgatási ügyeinek ellenőrzése,

53. HL Polgári demokratikus forradalom iratai (a továbbiakban P.d.f.) HM 7/1 – 3. lt-i. j.

54. HL P.d.f. HM 7/8 – 79. lt-i. j.

55. 1918. évi 104. sz. RK HM 32.340/el. 2. sz. rendelet

56. 1919. évi 11.sz. RK HM 18.040/31. sz. rendelet

57. A Vörös Hadsereg rendeletei 166. sz. 8.351/7. – 1919. sz.

58. HL HM 33741/el. 5. – 1918. sz.

59. HL P.d.f. HM 7/6 – 74. lt-i. j.

- kapcsolattartás a polgári közegészségügyi intézményekkel.

Az osztály közvetlenül a leszerelési államtitkárnak volt alárendelve. Személyzete 33 főből állott. Az 5/b. osztály⁶⁰ alapvető feladata a leszerelés egészségügyi vonatkozású intézkedéseinek kidolgozása volt. Részletesebben:

- a leszerelés folytán felszabaduló egészségügyi anyagok összegyűjtése, illetve a katonai célokra feleslegessé vált egészségügyi anyagoknak a polgári hatóságok részére való átadásának előkészítése,
- a polgári életbe való átmenet előkészítése,
- a járványok elfojtására tett intézkedések.

Az osztály 6 fős létszámmal dolgozott.

1919. január 1-től a Hadügyminisztérium szervezete jelentős változáson esett át. Megváltozott a minisztérium osztályainak, illetve ügyköreinek számozása. Az egészségüggyel foglalkozó 56. és 57. ügyosztály közvetlenül a leszerelési Főcsoport államtitkári rangot viselő vezetőjének alárendeltségébe került.

A Tanácsköztársaság megalakulását követően a Hadügyminisztérium ügykörbeosztása nem változott. A honvédő küzdelmek megindulása a Hadügyminisztérium szervezeti bázisán életre hívott Hadügyi Népbiztosság átszervezését kívánta, hiszen a leszerelést követően ismét hadsereg-szervezéshez kellett látni. Ez az egészségügyi szolgálat életében csak a felső vezetés szintjén hozott változást. Április 7-től a katonai egészségügyi szolgálat ellátása és ellenőrzése a munkaügyi és népjóléti népbiztosság III. egészségügyi osztályának katonai csoportja hatáskörébe került.⁶¹ Ügyköre kiterjedt:

- az egészségügyi szolgálat vezetésére a hadrakelt seregnél és körletében,
- a veszteség és az egészségügyi személyzet nyilvántartására,
- az egészségügyi anyag pótlására,
- a sebesült- és betegellátás, a továbbszállítás szervezésére,
- a személyzeti ügyek nyilvántartására.

A Hadügyi Népbiztosság keretében azonban továbbra is működött az 56. és 57. osztály, immáron a felszerelő csoport kebelében.

A Magyar Hadügyminisztérium és a Hadügyi Népbiztosság iratai középszinten rendezettek. Az egészségügyi szolgálat szervezetét, működését érintő iratokban a kutatást áttekintő raktárjegyzék segíti.

I. 29. Magyar Hadügyminisztérium

s.	Leszerelési főcsoport 56. osztály (5. osztály) Egészségügyi szervezés és tisztikar ügyei 57. osztály (5.a. és 5.b. osztály) Egészségügyi anyag és leszerelés	1919. január–március	0,060 ifm 33. ó.e. 34. ó.e.
-----------	--	----------------------	---------------------------------------

I. 30. Hadügyi Népbiztosság

d.	Felszerelő csoport 56. osztály Egészségügyi szervezés és személyügyek 57. osztály Egészségügyi anyag és leszerelés	1919. április–augusztus	0,060 ifm 33. ó.e. 33. ó.e.
-----------	--	-------------------------	---------------------------------------

60. HL P.d.f. HM 7/1 – 4. lt-i. j.

61. A Vörös Hadsereg rendeletei 169. sz. 110.863/47. – 1919. sz.

Egészségügyi intézmények, alakulatok

Az 1918. november 13-án Belgrádban aláírt fegyverszüneti szerződés értelmében megmaradó 6 gyalog- és 2 lovashadosztályból álló hadsereg szervezete első világháborús mintát követett csakúgy, mint a Vörös Hadsereg csapategészségügye, állandó és táborigazgató egészségügyi intézményi szervezete. Jelentős változás csupán abból adódott, hogy a Vörös Hadsereg hadműveletei az ország területén folytak, ezért az első világháborúban alkalmazott betegellátás egyes szakaszai kimaradtak. Így a harcpontról gyakorta egyenesen az állandó jellegű egészségügyi intézménybe szállították a betegeket.

A Vörös Hadsereg minden hadrendi elemében megtalálhatók voltak az egészségügyi szolgálat szervei. A harcpontra a sebesültet a sebesültvivők részvételével elsősegélyben, majd a zászlóalj-segélyhelyre szállították. A zászlóalj-segélyhely az arcvonal mögött 1000 lépésre működött. Mivel az ezred zászlóalj-segélyhelyei gyakorta közösen dolgoztak, az ezredsegélyhelyet ritkán állították fel. Az első orvosi ellátást a hadosztálysegélyhely nyújtotta, amely már az arcvonaltól 3–4 kilométerre települt. A hadosztály szervezetében működő táborigazgató kórházat a fent említett okok miatt nem minden esetben szervezték meg. A betegszállítás az első világháborúban bevált országos járművek, illetve gépjárművek, valamint vasúti szerelvények végezték.

A forradalmak idején létező egészségügyi intézmények irataiból külön a korszakra vonatkozó fondokat nem őrzünk. A fennmaradt töredékes anyag a jogelőd cs. és kir. vagy m. kir. intézmény fondjához került besorolásra. Az alakulatoktól egészségügyi vonatkozású iratokat csak a Tanácsköztársaság idejéből őrzünk. A töredékes anyagban való kutatást áttekintő raktárjegyzék segíti.

II. 1112.	Salgótarjáni 80. dandárparancsnokság		
	Orvosfőnök	1919. március–augusztus	0,001 ifm 102. ő.e.
II. 1129.	30. gyalogezred parancsnokság		
	Orvosfőnök	1919. május–július	0,001 ifm 105. ő.e.

A M. KIR. HONVÉDSÉG EGÉSZSÉGÜGYE 1919–1945

Történeti áttekintés

A Tanácsköztársaság bukását követő hadseregszervezési terv nyomán 1920. január 10-től a Népjóléti Minisztérium hatásköréből a Honvédelmi Minisztérium visszavette a katonai egészségügy kezelését.⁶² A hadseregszervezési terveknek az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés vetett gátat. A szerződés katonai intézkedései közvetetten az egészségügyi szolgálatot is érintették. A békeszerződésben megállapítottak szerint az eddigi több mint 100 ezer fős haderőt 35 ezres létszámra kellett csökkenteni. Immár az új hivatalos létszámokkal megalakuló magyar haderő 1922. január 1-jétől m. kir. Honvédség elnevezést kapta, amelynek keretében helyet kapott az egészségügyi szolgálat is. A trianoni béke katonai határozványai szerint létrejött és a Szövetségek közti Ellenőrző Bizottságok felügyelete alatt működő magyar haderő fejlődésének az 1927. március 31-ig tartó állandó ellenőrzés,⁶³ valamint az ország nehéz gazdasági helyzete szabott határt. Ez természetesen érintette az egészségügyi szolgálatot is. Ezért a honvéd egészségügy fejlesztése is csupán szerény keretek közt, illetve rejtve a belügy- és a népjóléti minisztérium kebelében volt lehetséges. Részint ezért nem adtak ki az egészségügyet érintő új szervezeti határozványt és szolgálati szabályzatot két évtizeden át.

A honvéd orvosi tisztikar is az 1913-ban kiadott szervezési határozat szerint tevékenykedett. Az új szervezeti határozvány kiadását 1939-ben határozta el a Honvédelmi Minisztérium. Az orvosi tisztikar szervezetére vonatkozó szervezeti határozvány 1940-ben látott napvilágot.⁶⁴ A szervezési rendelet tulajdonképpen a régi határozat csekély módosítással kiadott változata volt. A honvédorvosok létszámát, szolgálati alkalmazását, valamint rendfokozati elosztását az 1938-ban elkezdődött folyamatos fejlesztési program miatt itt nem állapították meg véglegesen. Ezt a Honvédelmi Minisztérium évente kiadott szervezési rendeletei, valamint rangsorolási tartalmazzák. Az 1940-ben megjelent tiszti rangsorolás⁶⁵ szerint az orvosi létszám 428 fő volt, amelyből hárman viseltek vezértörzsorvosi rendfokozatot.

Az orvosi tisztikar állományába való jelentkezés alapfeltétele orvosi oklevél megléte, valamint 30 éven aluli életkor volt. Előnyben részesültek a több nyelven beszélők és a szakorvosi képzéssel rendelkezők, valamint a kiváló minőségűek. Az orvosok először 6 hónapos próbaszolgálatra vonultak be. Ez idő alatt a zászlósi rendfokozatnak megfelelő illetményt kaptak. A jelöltek fél évi próbaszolgálat után orvos főhadnagyi rendfokozatba kerültek.

A Honvédelmi Minisztérium 1941-től több mint 100 egyetemi hallgató részére ösztöndíjas lehetőséget is kínált,⁶⁶ amely legfeljebb 7 évig volt igénybe vehető. Az ösztöndíjat elnyerők a diploma megszerzését követően a fent említettel azonos képzésben részesültek.

A nem tényleges állomány a honvédség nyugállományú, szolgálaton kívüli viszonybeli és tartalékos orvosaiából állt. A tartalékos orvosok kiképzéséről az 1939. évi II. tc. 38. paragrafusára rendelkezett. Szolgálati idejük két évig tartott, amelyből 4 és fél hónap gyalogsági kiképzésre, másfél hónap a csapatorvosi és 18 hónap a kórházi orvosi szolgálatra esett. A kiképzést szakvizsga zárta.

A hivatásos állományba került orvosok szolgálatuk kezdetén egy-két évig csapat- vagy kórházzolgálatot teljesítettek. Ezután jelentkezhetek a honvédorvosi alkalmazóiskolába, ahol az

62. 1920. évi 1. sz. RK HM 120.007/12. sz. rendelet

63. A trianoni béke 137. cikkelye rendelkezett a Katonai Szövetségek közti Ellenőrző Bizottság felállításáról, amely ezen időpontig tartózkodott Magyarországon.

64. HM 31.877/el. 12. – 1940. számú rendelet

65. A m. kir. honvédség és csendőrség tisztjeinek, lelkészeinek és tisztviselőinek rangsorolása. Bp., 1940. 545 – 584. o.

66. HL HM 57.603/el. 12. – 1941. sz.

egészségügyi és közigazgatási szakismereteiket bővítették.⁶⁷ A képzés eredetileg 10, majd a fokozott haderőfejlesztés miatt 5 hónapig tartott.⁶⁸ A magasabb parancsnoki beosztásokra pályázó orvosoknak az alkalmazóiskola 10 hetes törzsorvosi tanfolyamát kellett elvégezni.⁶⁹

A szakorvosi képesítéssel rendelkezők továbbképzése 1925-től a honvéd és közrendészeti kórházakban, polgári egészségügyi intézetekben és az egyetemi klinikákon történt.⁷⁰ A továbbképzésben évente 10–15 főnek adódott lehetősége részt venni. Jelentkezésüket a honvédelmi miniszter hagyta jóvá. Ezen kívül tudományos képzésre egy-két év tartamára egyetemi klinikákra: műtői vagy egyéb szaktanfolyamokra is iskoláztak be.⁷¹ Mindezek mellett a honvéd orvosok tevékenyen részt vettek úgy a nemzetközi, mint a hazai tudományos életben. A legkiválóbbak tagjai lehettek az 1925. szeptember 1-jétől felállított⁷² M. kir. honvéd és közrendészeti egészségügyi tanácsnak. Az 1930-as évek közepétől rendszeres vendégei voltak a nemzetközi orvos-konferenciáknak.

Az orvosi tisztikart az egészségügyi szolgálatban támogatták a

- segédorvos-helyettesek és az orvosi oklevéllel rendelkező legénységi személyek,
- az egészségügyi csapattisztek,
- a gyógyszerügyi tisztviselők,
- az egészségügyi segédszemélyzet.

Az egészségügyi segédszemélyzet altisztjeinek képzése a budapesti Központi egészségügyi altiszt tanfolyamon történt.⁷³ Ugyancsak itt kapott kiképzést a legénységi állomány is, képzésük két havi alap- és négy hónap egészségügyi képzésből állt.⁷⁴

Az egészségügyi szolgálat irányítása

A Tanácsköztársaság megdöntése után 1919 augusztusában a román megszállás alatt álló Budapesten létrehozott magyar Hadügyminisztérium néhány hónapig párhuzamosan működött a szegedi, majd siófoki fővezérséggel. Az 1920 márciusától ismét m. kir. Honvédelmi Minisztérium néven működő legfelsőbb katonai hatóság feladata a Honvédségnek az országgyűlés előtti képviselésén kívül elsősorban a hadsereg alkalmazásához szükséges személyi és anyagi feltételek biztosítása volt. A fokozott antant-ellenőrzés kijátszására a Honvédelmi Minisztériumtól több osztályt ügykörük megtartása mellett más minisztériumok állományába utaltak át, illetve rejtettek el.

Az orvosi tisztikar élén az orvosi tisztikar főnöke (vezértörzsorvos) állt, akit az államfő nevezett ki, s aki a tisztikar rendfokozatban legmagasabb és rangban legidősebb tagja volt. Egyben ő látta el a Honvédelmi Minisztérium 12., egészségüggyel foglalkozó osztályának vezetését is, valamint a rejtés időszakában a belügyi és a népjóléti minisztériumokban működő hasonló osztályok felügyeletét is. Feladata volt az orvosi tisztikar és az egészségügyi szakszemélyzet kiképzésének, továbbképzésének irányítása, az orvosok szolgálati helyeinek betöltése. Az orvosi tisztikar főnöke ebben a hatáskörben a honvédelmi miniszternek, az orvosi tisztikar hadműveleti szempontból való kiképzése és továbbképzése terén a vezérkari főnök alárendeltségébe tartozott.

1941-ben a légierő fejlettségi szintje már megkívánta, hogy egészségügyének kezelését a szárazföldi haderőnemtől elválasztva, önálló szolgálat végezze. Ennek irányítására hozták létre

67. Az iskola szervezete és működése megegyezett az egykori m. kir. honvédorvosi alkalmazóiskola bemutatása során leírtakkal.

68. Franz Géza: Katonaegészségügy. = A mai magyar honvédelmi igazgatás. Szerk.: Mártonffy Károly Bp., 1943. 492. o.

69. HL HM 100.291/el. 12. – 1934. sz.

70. HL HM 1.081/el. 12. – 1925. sz.

71. HL HM 6.140/el. 12. – 1926. sz.

72. 1925. évi 33. sz. Honvédségi Közlöny (a továbbiakban HK) HM 15.973/el. 12. sz. rendelet

73. HL HM 8.768/el. 12. – 1933. sz.

74. HL HM 103.383/el. 12. – 1933. sz.

a 32. osztályt. Feladatai közé tartozott a repülő szakorvosok, a gyógyszerészek, az egészségügyi személyzet személyi és kiképzési ügyeinek intézése, a repülő szakszemélyzet szakorvosi kiválasztásával és ellenőrzésével kapcsolatos ügyek kezelése, valamint a repülő szakszemélyzet különleges egészségvédelme. A légierő egészségügyével a tárgyalt időszakban a m. kir. Honvédelmi Minisztérium következő ügyosztályai foglalkoztak:

- 1941-ben a 32. osztály,
- 1941–1942-ig a 32.b. osztály,
- 1943–1945-ig a 32.eü. osztály.

A Honvédelmi Minisztérium 1919–1945 közötti iratanyaga az eredeti segédkönyvek hiányában évekre bontva osztályok szerint van rendezve. Ez bizonyos tematikus bontást eredményez, amely lényegesen megkönnyíti az egy-egy témában való kutatást. Az osztályok iratai két nagyobb sorozatot alkotnak: az „elnöki” és az „általános” sorozatot. Az iratokat a fondban tartó rendezési munkálatok során – megszüntetve a két sorozat fizikailag elkülönített elhelyezését – évenkénti bontásban egymás mellé rakjuk le. Jelenleg az 1929-ig keletkezett iratok rendezését fejeztük be. A sorozatokon belül az egyes iratok helyét alapszámuk, ezen belül iktatószámuk határozza meg. A kutatás általában csomójegyzék szerint történhet, amely megmutatja, hogy az egyes osztályok iratanyaga évenként mely csomókban található.

I. 31. M. kir. Honvédelmi Minisztérium

d. 45. Katonai egészségügy, egészségügyi felszerelés

12. osztály elnöki és általános sorozat	1920–1945	23, 000 ifm
1920		1118–1119. ő.e.
1921		1269–1270. ő.e.
1922		1367–1369. ő.e.
1923		1455–1456. ő.e.
1924		1527. ő.e.
1925		1596. ő.e.
1926		1672–1673. ő.e.
1927		1754. ő.e.
1928		1897. ő.e.
1929		2052–2053. ő.e.
1930		1674–1675.; 1743. ő.e.
1931		1827–1828.; 1875. ő.e.
1932		1950.; 1990. ő.e.
1933		2056–2057.; 2096–2097. ő.e.
1934		2185–2186.; 2231–2232. ő.e.
1935		2322–2323.; 2370–2373. ő.e.
1936		2527–2530.; 2581–2583. ő.e.
1937		2723–2727.; 2773–2777. ő.e.
1938		2905–2910.; 2966–2968. ő.e.
1939		3086–3089.; 3153–3157. ő.e.
1940		3497–3506.; 3767–3781. ő.e.
1941		4315–4331.; 4611–4625. ő.e.
1942		5139–5151.; 5479–5496. ő.e.
1943		6036–6048.; 6467–6497. ő.e.
1944		6781.; 6821. ő.e.
1945		6836. ő.e.

f.	63. Repülő egészségügy 32. osztály elnöki és általános sorozat	1941–1942	0,007 ifm 4887. ő.e.
	32. b. osztály elnöki és általános sorozat	1942	0,007 ifm 5211. ő.e.
	32. eü. osztály elnöki és általános sorozat 1943 1944–1945	1943–1945	0,007 ifm 6761. ő.e. nincs anyag
I. 34.	A m. kir. Honvédelmi Minisztériumnak más minisztériumokban lévő rejtett ügyosztályai		
a.	M. kir. Belügyminisztérium 5. Katonai egészségügyi intézetek ügyei Büm. XIV. b. osztály	1932–1936	0,030 ifm
	1932		14.ő.e.
	1933		15.ő.e.
	1934		18.ő.e.
	1935		22.ő.e.
	1936		nincs anyag
b.	M. kir. Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium 6. Katonai egészségügyi intézetek ügyei XV. a.–b. osztály	1922–1931	0,530 ifm
	XI. b. osztály	1922–1923	1. ő.e.
	X. b. osztály	1923–1924	1. ő.e.
	X. b. osztály	1925	2. ő.e.
	X. osztály	1926–1931	2–5. ő.e.

Egészségügyi intézmények, alakulatok, raktárak

A m. kir. Honvédség állandó egészségügyi intézeteinek tagozása és rendeltetése a dualizmus kori honvéd intézetek mintájára épült ki. Jelentős változást a betegkör bővülése jelentett, mert az ellátásra jogosultak mellett, azok közvetlen hozzátartozóit is gyógykezelték, illetve ápolták. Ennek eredményeként a katonai gyógyászatban eddig ismeretlen szakterületek is megjelentek. Ezek közé tartoztak a különösen magas színvonalú nőgyógyászati szakrendelések, illetve nőgyógyász orvosok.⁷⁵ A honvéd egészségügy intézményeinek fejlődése igazi lendületet a rejtés időszakának megszűntével kapott. 1936. április 30-ával ugyanis az idáig névleg belügyminisztériumi keretek közt működő intézmények is honvédségi intézetekké váltak.⁷⁶ A kórházak férőhelyeinek megállapítása során általában az ellátási körzetükbe tartozó csapatok létszámának a 3%-ával számoltak.

A m. kir. honvéd egészségügyi intézetek elnevezése⁷⁷ a következőképpen alakult:

- m. kir. honvéd helyőrségi kórházak (Budapest, Debrecen, Kassa, Komárom, Kolozsvár, Szeged, Székesfehérvár, Szombathely, Pécs),

75. HL HM 6.980/el. 12. – 1933. sz.

76. HL HM 109.362/el. 12. – 1936. sz.

77. Szolgálati utasítás a m. kir. honvéd egészségügyi intézetek számára. Bp., 1941, Stádium Sajtóvállalat Rt. 11. o.

- m. kir. honvéd csapatkórházak,
- m. kir. honv. József fhg. szanatórium,
- m. kir. hajmáskéri csapat gyengélkedőház,
- m. kir. budapesti honvéd orvosi rendelőintézet,
- m. kir. honvéd hadirokkant orthopaediai intézet,
- m. kir. honv. egészségügyi anyagszertár,
- m. kir. honv. közegészségügyi intézet,
- m. kir. honv. tiszti kórház,
- m. kir. honv. gyógyfürdőkórház.

A honvédség tábori egészségügyének korszerű kialakítása és fejlesztése a már említett körülmények miatt nehézkesen haladt. Lemaradása a világháború végéig érezte hatását. Alapvetően a tábori egészségügy is megőrizte az első világháborúban kialakult rendszerét. Fejlesztésekor azonban figyelembe vették a világháborút követően összegzett tapasztalatokat is. Az első orvosi segélynyújtás helye a második világháború során is a zászlóalj-segélyhely volt. A rászorulóknak további orvosi kezelését, majd osztályozását a hadosztály-egészségügyi oszlop végezte. Ezt követően az egészségügyi oszlop szállítóeszközeinek igénybevételével a betegek a hadosztály táborig kórházába kerültek. A további ellátást közvetlenül az egészségügyi ellátó- és szállítórendszer gerincét alkotó hadsereg táborig kórházak biztosították. Ezek vasútvonalak mentén, még inkább nagyobb állomások közelében települtek. A hadsereg táborig kórházak, mivel a harcselekményektől távolabb estek, állandóbb jellegűeknek bizonyultak, mint a hadosztály táborig kórházak. A hátraszállítást a hadsereg vezető orvosának közvetlenül alárendelt betegtovaszállító törzs irányította. A törzs alárendeltségében tevékenykedtek a betegelosztó állomások, amelyek helyét elsősorban a hadművelési terület és a hátsó határának közelében a közlekedési lehetőségek figyelembe vételével jelölték ki. A betegelosztó állomások felügyeletével felállították az első világháborúból ugyancsak ismert betegnyugvó állomásokat is. Az első világháborúban alkalmazott sebesültszállító járművek mellett megjelent a repülőgép is. A sebesültek, betegek összegyűjtésekor, ellátásakor és szállítása során kettős célt tartottak szem előtt: a harcoló alakulat a lehető leggyorsabban szabaduljon meg a számára teherként jelentő sebesültektől, illetve az alakulat mielőbb szolgálatképesen kapja vissza az ilyen módon kiesetteket.

Az egészségügyi ellátás (gyógyító tevékenység) és a sebesültszállítás továbbra is egymással szoros kapcsolatban lévő tevékenységek maradtak. Első világháborús tapasztalatok alapján szigorúan felügyelték a betegek hátsó részre történő visszaszállítását. Erre azért volt szükség, mert a beteg érdeke ugyan azt kívánja, hogy a lehető leggyorsabban kerüljön hátrébb a harcselekmény színhelyétől, az általános fegyelmi szempontok, valamint a harcoló csapatok ütőképességének fenntartása viszont azt követelik, hogy egyetlen beteg se kerüljön hátrébb, mint ahogy a gyógyítás érdeke megköveteli. E két kívánalom összeegyeztetését szolgálta a szűrőtevékenység, ez alatt a betegek orvosi szempontok szerint való osztályozását értették.

1944 őszére Magyarország hadművelési területté vált. 1945 márciusára a m. kir. Honvédség alakulatai, valamint intézményi hálózata, beleértve a táborig és a hátsó részre egészségügyi intézményeket is, elhagyta az országot. Ez a tény a későbbiek folyamán súlyosan érintette a szerveződő új magyar fegyveres erő egészségügyi intézményi hátterének újjászervezését.

A fennmaradt iratanyag nagy részét a kórházban ápoltak kórlapjai, sérülési és műtéti leírásai, orvosi bizonyítványai alkotják – az egy személyre vonatkozó iratok együtt találhatóak. A kórházakon belül ellátóparancsnokság, gazdasági hivatal és gyógyító osztályok szerinti elkülönítésben, azon belül évek szerint és az osztályon ápoltak betürendjében vannak az iratok. A fondok közepesen rendezettek, a kutatást áttekintő raktárjegyzék segíti. Az egészségügyi intézetek neve után feltüntettük székhelyüket, illetve ahol ez megállapítható volt, kitelepülésük állomásait.

Békeállományú kórházak

III. 3.	M. kir. budapesti 1. honvéd helyőrségi kórház (1917–1919: Zita királyné honvéd helyőrségi kórház 1920–1937: M.kir. budapesti 1. honvéd és közrendészeti helyőrségi kórház 1944–1945 in: Neuburg am Donau, Dillingen)	1900–1945	16,200 ifm
a.	Parancsnokság Iktatott iratok Parancsok Személyi lapok, vizsgaanyagok Pótkeret, egészségügyi osztag, hadigondozó tisz	1900–1945	1,200 ifm 1–7. ő.e. 8. ő.e. 9. ő.e. 10–11. ő.e.
b.	Gazdasági hivatal Különféle gazdasági kimutatások	1931–1945	0,900 ifm 12–19. ő.e.
c.	Sebészeti osztály Iktatott iratok Leletek	1923–1945	7,400 ifm 20. ő.e. 21–80. ő.e.
d.	Belgyógyászati osztály Iktatott iratok Leletek	1932–1945	5,800 ifm 81. ő.e. 82–123. ő.e.
e.	Fertőző osztály Leletek	1933–1945	0,720 ifm 124–130. ő.e.
f.	Nőgyógyászat, szülészet Leletek	1925–1940	0,120 ifm 131. ő.e.
g.	Gyermekosztály Leletek	1932–1940	0,030 ifm 132. ő.e.
h.	Bőrgyógyászat Leletek	1941–1945	0,010 ifm 132. ő.e.
i.	Fül-, orr-, gégeosztály Leletek	1944	0,001 ifm 132. ő.e.
j.	Fogászat Leletek	1931–1944	0,002 ifm 132. ő.e.
k.	Röntgenosztály Leletek	1932	0,001 ifm 132. ő.e.
l.	Könyvek Állománylajstromok, segédkönyvek	1923–1945	1–34. sz.
III. 6.	M. kir. komáromi 2. honvéd helyőrségi kórház (1944–1945 in: Osterode, Harz)	1936–1946	1,200 ifm
a.	Parancsnokság Iktatott iratok, parancsok, leletek	1936–1945	0,500 ifm 1. ő.e.
b.	Gazdasági hivatal Iktatott iratok	1943–1946	0,600 ifm 2. ő.e.
c.	Sebészet Leletek	1946	0,040 ifm 1. ő.e.
d.	Belgyógyászat Leletek	1944–1946	0,030 ifm 1. ő.e.
e.	Bőrgyógyászat Leletek	1945	0,002 ifm 1. ő.e.

f.	Fül-, orr-, gégeosztály Leletek	1941	0,001 ifm 0,001 ifm
g.	Gyógyszertár Iratok	1944–1946	0,010 ifm 1. ő.e.
l.	Könyvek Parancskönyvek, állománynaplók, segédkönyvek	1940–1945	1,000 ifm 1–41. sz.
III. 7.	M. kir. szombathelyi 3. honvéd helyőrségi kórház	1932–1945	16,500 ifm
a.	Parancsnokság Iktatott iratok, parancsok	1934–1945	0,240 ifm 1. ő.e.
b.	Gazdasági hivatal Iktatott iratok, kimutatások	1932–1945	0,240 ifm 3–5. ő.e.
c.	Sebészet Leletek	1935–1945	6,900 ifm 6–61. ő.e.
d.	Belgyógyászat Leletek	1935–1945	8,000 ifm 62–128. ő.e.
e.	Fertőző osztály Leletek	1935–1945	0,600 ifm 129–133. ő.e.
f.	Fogászat Iratok	1937–1945	0,200 ifm 134–135. ő.e.
g.	Szemészet Iratok	1937–1945	0,220 ifm 136–137. ő.e.
h.	Fülészet Iratok	1941–1945	0,100 ifm 138. ő.e.
i.	Laboratórium Iratok	1939–1945	0,002 ifm 138. ő.e.
j.	Gyógyszertár Iratok	1940	0,001 ifm 138. ő.e.
k.	Könyvek Állománylajstrom, névmutató, segédkönyvek	1930–1945	1–18. sz.
III. 8.	M. kir. pécsi 4. honvéd helyőrségi kórház (1944–1945 in: Eichstatt)	1922–1946	5,000 ifm
a.	Parancsnokság Iktatott iratok Személyi lapok	1928–1945	0,720 ifm 1–5. ő.e. 6. ő.e.
b.	Sebészet Orvosi bizonyítványok Leletek	1922–1946	3,000 ifm 7–8. ő.e. 8–31. ő.e.
c.	Belgyógyászat Betegjegyzőkönyvek, leletek	1922–1945	0,960 ifm 33–39. ő.e.
d.	Fertőző osztály Leletek	1943–1945	0,040 ifm 40. ő.e.
e.	Fogászat Leletek	1943–1945	0,020 ifm 40. ő.e.
f.	Szemészet Leletek	1943–1945	0,040 ifm 40. ő.e.
g.	Fül-, orr-, gégeosztály Leletek	1940–1944	0,200 ifm 41–42. ő.e.

	h. Könyvek Parancskönyv, névjegyzékek, segédkönyvek	1922–1944	1–33. sz.
III. 9.	M. kir. szegedi 5. honvéd helyőrségi kórház (1944–1945 in: Holzminden)	1911–1948	8,000 ifm
	a. Parancsnokság Iktatott iratok Parancsok Személyi lapok	1919–1948	2,300 ifm 1–6. ő.e. 7–10. ő.e. 11–18. ő.e.
	b. Gazdasági hivatal Iktatott iratok, számlakönyvek	1942–1945	0,360 ifm 19–21. ő.e.
	c. Sebészet Leletek	1940–1946	1,440 ifm 22–33. ő.e.
	d. Belgyógyászat Leletek	1940–1945	1,900 ifm 34–49. ő.e.
	e. Bőrgyógyászat Leletek	1941–1945	0,960 ifm 50–57. ő.e.
	f. Fertőző osztály Leletek	1940–1945	0,120 ifm 58. ő.e.
	g. Szemészet Leletek	1943–1945	0,020 ifm 59. ő.e.
	h. Fogászat Leletek	1943–1945	0,010 ifm 59. ő.e.
	i. Fül-, orr-, gégeosztály Leletek	1943–1945	0,010 ifm 59. ő.e.
	j. Gyermekosztály Leletek	1940	0,001 ifm 59. ő.e.
	k. Nőgyógyászat Leletek	1945	0,002 ifm 59. ő.e.
	l. Gyógyszertár Leletek	1923–1944	0,020 ifm 59. ő.e.
	m. Könyvek Parancskönyvek, névlajstromok, segédkönyvek	1921–1945	1–49. sz.
III. 10.	M. kir. miskolci 7. honvéd helyőrségi kórház (1944–1945 in: Losonc, Mezőcsát, Neuburg am Donau, Rathenow)	1920–1945	12,000 ifm
	a. Parancsnokság Iktatott iratok Parancsok	1934–1945	1,300 ifm 1. ő.e. 2. ő.e.
	b. Sebészet Leletek	1938–1945	1,800 ifm 3–17. ő.e.
	c. Belgyógyászat Iktatott iratok Leletek	1939–1945	6,500 ifm 18. ő.e. 19–71. ő.e.
	d. Szemészet Leletek	1939–1945	0,960 ifm 72–79. ő.e.
	e. Bőrgyógyászat Leletek	1940–1945	0,480 ifm 80–83. ő.e.

	f. Fertőző osztály Leletek	1939–1944	0,020 ifm 88. ő.e.
	g. Fogászat Leletek	1939–1945	0,120 ifm 87. ő.e.
	h. Fül-, orr-, gégeosztály Leletek	1939–1945	0,360 ifm 84–86. ő.e.
	i. Könyvek Parancskönyv, névjegyzékek, segédkönyvek	1920–1945	1–66. sz.
III. 11.	M. kir. kassai 8. honvéd helyőrségi kórház (1944–1945 in: Lübtheen)	1938–1945	1,120 ifm
	a. Parancsnokság Névjegyzékek, felülvizsgálati rendeletek	1921–1945	1,030 ifm 1. ő.e.
	b. Sebészet Leletek	1939–1944	0,010 ifm 1. ő.e.
	c. Belgyógyászat Leletek	1939–1945	0,030 ifm 1. ő.e.
	d. Bőrgyógyászat Leletek	1939–1944	0,030 ifm 1. ő.e.
	e. Fül-, orr-, gégeosztály Leletek	1939–1943	0,015 ifm 1. ő.e.
	f. Szemészet Leletek	1939–1943	0,015 ifm 1. ő.e.
	g. Fogászat Leletek	1939–1941	0,002 ifm 1. ő.e.
	h. Fertőző osztály Leletek	1939	0,001 ifm 1. ő.e.
	i. Könyvek Parancskönyvek, segédkönyvek	1939–1945	1–22. ő.e.
III. 12.	M. kir. kolozsvári 9. honvéd helyőrségi kórház (1944–1945 in: Clausthal, Waldhausen, Zellerfeld)	1940–1948	16,00 ifm
	a. Parancsnokság Iktatott iratok Személyi iratok Parancsok Oktatási anyagok	1940–1946	6,440 ifm 1–29. ő.e. 30–33. ő.e. 34–36. ő.e. 37. ő.e.
	b. Sebészet Leletek	1940–1945	3,600 ifm 38–68. ő.e.
	c. Belgyógyászat Leletek	1940–1945	1,180 ifm 69–77. ő.e.
	d. Fül-, orr-, gégeosztály Leletek	1940–1944	1,560 ifm 78–90. ő.e.
	e. Bőrgyógyászat Leletek	1940–1944	0,480 ifm 91–95. ő.e.
	f. Szemészet Leletek	1940–1945	1,700 ifm 96–105. ő.e.
	g. Fertőző osztály Leletek	1941–1945	0,120 ifm 106. ő.e.

h.	Fogászat Leletek	1940–1945	0,120 ifm 107. ő.e.
i.	Gyógyszertár Iktatott iratok	1940–1946	0,600 ifm 108–112 ő.e.
k.	Könyvek Parancskönyvek, névjegyzékek, naplók, jegyzőkönyvek, segédkönyvek	1940–1946	1–105. sz.
III. 4.	M. kir. budapesti 10. honvéd helyőrségi kórház (1937-ig: 2. és 8. honvéd közrendészeti kórház)	1923–1945	13,000 ifm
a.	Parancsnokság Iktatott iratok Parancsok	1939–1944	0,240 ifm 1. ő.e. 1. ő.e.
b.	Belgyógyászat Leletek	1939–1944	3,720 ifm 3–33. ő.e.
c.	Ideg- és elmeosztály Leletek	1929–1944	9,000 ifm 34–98. ő.e.
d.	Sebészet Leletek	1940–1944	0,050 ifm 99. ő.e.
e.	Tüdőosztály Leletek	1940	0,002 ifm 99. ő.e.
f.	Bőr- és nemibeteg osztály Leletek	1941	0,002 ifm 99. ő.e.
g.	Urológia Leletek	1939	0,003 ifm 99. ő.e.
h.	Gégészet Leletek	1943	0,003 ifm 99. ő.e.
i.	Gyógyfürdő Iratok	1940–1941	0,002 ifm 99. ő.e.
j.	Fiókgyógyszertár Iratok	1942–1944	0,010 ifm 99. ő.e.
k.	Könyvek Orvosi bizonyítványok, névmutatók	1923–1945	1–6. sz.
III. 5.	M. kir. budapesti 11. honvéd helyőrségi kórház	1942–1944	0,120 ifm
a.	Gazdasági hivatal Igazoló bizonyítványok, személyi lapok	1943–1944	0,020 ifm 1. ő.e.
b.	Sebészet Leletek	1942–1944	0,030 ifm 1. ő.e.
c.	Belgyógyászat Leletek	1942	0,020 ifm 1. ő.e.
d.	Urológia Leletek	1944	0,010 ifm 1. ő.e.
e.	Fül-, orr-, gégeosztály Leletek	1944	0,010 ifm 1. ő.e.
f.	Bőrgyógyászat Leletek	1944	0,500 ifm 1. ő.e.
g.	Szemészet Leletek	1944	0,005 ifm 1. ő.e.

III. 20.	M. kir. besztercei honvéd csapatkórház (1944–1945 in: Veszprém, Túrje, Neuburg am Donau, Nördlingen)	1940–1945	2,800 ifm
a.	Parancsnokság Iktatott iratok	1942–1945	0,240 ifm 1–2. ő.e.
b.	Belgyógyászat Leletek	1940–1945	1,600 ifm 3–16. ő.e.
c.	Sebészet Leletek	1941–1945	0,780 ifm 17–22. ő.e.
d.	Bőrgyógyászat Leletek	1940–1945	0,480 ifm 23–26. ő.e.
e.	Fül-, orr-, gégeosztály Leletek	1944–1945	0,060 ifm 27. ő.e.
f.	Fogászat Leletek	1943–1944	0,060 ifm 27. ő.e.
g.	Könyvek Névjegyzékek, segédkönyvek	1940–1945	1–17. sz.
III. 14.	M. kir. egri csapatkórház (1938-ig: M.kir. honvéd és közrendészeti csapatkórház 1944–1945 in: Nemesabony, Duderstadt, Gieboldhausen) Egyesült az 547. sz. hadikórházzal.	1938–1945	1,400 ifm
a.	Parancsnokság Parancsok, névjegyzékek	1938–1945	0,120 ifm 1. ő.e.
b.	Belgyógyászat Leletek	1940–1946	0,450 ifm 2–5. ő.e.
c.	Sebészet Leletek	1942–1946	0,450 ifm 6–9. ő.e.
d.	Bőrgyógyászat Leletek	1940–1945	0,380 ifm 23–26. ő.e.
e.	Könyvek Parancskönyv, névjegyzékek	1938–1945	1–5. sz.
III. 222.	M. kir. győri honvéd kórház	1936, 1944	0,002 ifm
III. 223.	M. kir. kaposvári honvéd kórház	1935, 1937	0,001 ifm
III. 15.	M. kir. kecskeméti csapatkórház	1924–1944	0,010 ifm
III. 215.	M. kir. marosvásárhelyi honvéd csapatkórház (1944–1945 in: Sümeg, Szentgotthárd)	1942–1945	0,500 ifm
III. 17.	M. kir. munkácsi honvéd csapatkórház	1943–1944	0,001 ifm
III. 224.	M. kir. nagykanizsai csapatkórház (1944–1945 in: Kronach)	1935–1944	0,001 ifm
III. 18.	M. kir. nagyváradai honvéd csapatkórház (1944–1945 in: Szombathely)	1943–1944	0,001 ifm
III. 19.	M. kir. szatmárnémeti honvéd csapatkórház (1944–1945 in: Zalaegerszeg, Túrje, Bad-Bocklet)	1940–1945	0,400 ifm
a.	Parancsnokság Iktatott iratok	1940–1944	0,120 ifm 1. ő.e.
b.	Belgyógyászat Leletek	1943–1945	0,020 ifm 2. ő.e.

		1919–1945	
c. Sebészet	1943–1945	0,020 ifm	
Leletek		2. ő.e.	
d. Bőrgyógyászat	1943–1945	0,020 ifm	
Leletek		2. ő.e.	
e. Fertőző osztály	1945	0,020 ifm	
Leletek		2. ő.e.	
f. Könyvek	1941–1945		
Névjegyzékek, iktatókönyvek		1–6. sz.	
III. 13. M. kir. székesfehérvári honvéd csapatkórház	1931–1945	0,240 ifm	
(1944–1945 in: München)			
a. Parancsnokság	1931–1945	0,180 ifm	
Iktatott iratok, parancsok, névjegyzékek		1–2. ő.e.	
b. Könyvek	1942–1945		
Naplók, segédkönyvek		1–11. sz.	
III. 16. M. kir. szolnoki honvéd csapatkórház	1944	0,010 ifm	
(1944–1945 in: Keszthely)			
III. 21. M. kir. honvéd tiszti kórház, Budapest	1942–1945	0,020 ifm	
(1944–1945 in: Szombathely)			
III. 22. M. kir. honvéd orthopéd sebészeti kórház, Budapest	1942–1945	1,200 ifm	
III. 23. M. kir. honvéd központi fogászat, Budapest	1943–1944	0,120 ifm	
III. 221. M.kir. Közegészségügyi Intézet, Budapest	1942–1944	0,001 ifm	
III. 224. M.kir. Rokkantügyi Hivatal bp.-i császárfürdői intézete	1918–1920	0,080 ifm	
III. 24. M. kir. esztergomi katonai tiszti üdülőtelep és gyógyfürdő-kórház	1920–1931	0,050 ifm	
(1922-től: M. kir. esztergomi honvéd és közrendészeti gyógyfürdő-kórház)			
III. 25. M. kir. József főherceg szanatórium, Budakeszi	1937–1945	0,001 ifm	
III. 26. M. kir. központi elosztó és vesztegár kórház, Budapest	1943–1944	0,001 ifm	
III. 216. M. kir. honvéd egészségügyi anyagraktár, Budapest	1920–1945	0,120 ifm	
(1944–1945 in: Szombathely, Keszthely, Bad Margentheim, Travemünde, Greifswald)			

Tábori egészségügyi szolgálat

III. 35. M. kir. I/1. honvéd tábori kórház	1941–1943	0,400 ifm	
III. 36. M. kir. III/1. honvéd tábori kórház	1942	0,020 ifm	
III. 37. M. kir. III/2. honvéd tábori kórház	1942	0,160 ifm	
III. 38. M. kir. V/2. honvéd tábori kórház (Krasznóje)	1940–1943	0,530 ifm	
III. 39. M. kir. VII/1. honvéd tábori kórház	1942–1943	0,100 ifm	
III. 225. M. kir. VII/2. honvéd tábori kórház	1942	0,010 ifm	
III. 40. M. kir. VIII/1. honvéd tábori kórház (Krivoj Rog)	1941	0,010 ifm	
III. 41. M. kir. 5. honvéd tábori kórház	1944	0,005 ifm	
III. 42. M. kir. 7. honvéd gyaloghadosztály tábori kórháza	1944–1945	0,060 ifm	
III. 43. M. kir. 15. honvéd tábori kórház	1943–1944	0,140 ifm	
III. 44. M. kir. 18. honvéd tábori kórház	1943–1945	0,010 ifm	

III. 45. M. kir. 19. honvéd tábori kórház	1943–1945	0,100 ifm	
III. 46. M. kir. 23. honvéd tábori kórház	1944–1945	0,020 ifm	
III. 47. M. kir. 24. honvéd gyaloghadosztály tábori kórháza	1944–1945	0,005 ifm	
III. 48. M. kir. 25. honvéd gyaloghadosztály tábori kórháza	1944	0,010 ifm	
III. 49. M. kir. 102. honvéd tábori kórház	1944–1945	0,005 ifm	
III. 50. M. kir. 104. honvéd tábori kórház			
(Szombathely, Kámon)	1940	0,010 ifm	
III. 51. M. kir. 105. honvéd tábori kórház (Sztarij-Oszkol)	1942–1944	0,005 ifm	
III. 52. M. kir. 106. honvéd tábori kórház	1941–1944	0,420 ifm	
III. 53. M. kir. 107. honvéd tábori kórház (Novij-Oszkol)	1942–1944	0,420 ifm	
III. 54. M. kir. 108. honvéd tábori kórház (Pápa)	1944–1945	0,280 ifm	
III. 55. M. kir. 111. honvéd tábori kórház (Gyergyó)	1944–1945	0,380 ifm	
III. 56. M. kir. 112. honvéd tábori kórház	1944	0,130 ifm	
(Huszt, Sárospatak, Zaklimic, Neuburg am Donau)			
III. 57. M. kir. 113. honvéd tábori kórház (Pápa)	1944	0,020 ifm	
III. 58. M. kir. 115. honvéd tábori kórház	1942–1944	0,090 ifm	
III. 59. M. kir. 116. honvéd tábori kórház	1942–1944	0,200 ifm	
(Korosten, Sztarij-Oszkol)			
III. 60. M. kir. 122. honvéd tábori kórház	1944	0,180 ifm	
III. 61. M. kir. 124. honvéd tábori kórház (Trencsenteplíc)	1944–1945	0,005 ifm	
III. 62. M. kir. 125. honvéd tábori kórház	1942–1945	0,600 ifm	
(Nyikolajevka, Alexejevka, Szombathely)			
III. 63. M. kir. 126. honvéd tábori kórház (Stanislaw)	1943	0,120 ifm	
III. 124. M. kir. 101. honvéd betegellátó állomás	1942–1943	0,060 ifm	
III. 125. M. kir. 102. honvéd betegellátó állomás	1942–1943	0,120 ifm	
III. 126. M. kir. 103. honvéd betegellátó állomás	1942–1943	0,150 ifm	
(Nyikolajevka)			
III. 127. M. kir. 104. honvéd betegellátó állomás	1943	0,300 ifm	
(Kolomea, Winnica, Kiev, Pécs)			
III. 128. M. kir. 105. honvéd betegellátó állomás	1940–1943	1,140 ifm	
III. 129. M. kir. 106. honvéd betegellátó állomás	1942–1943	0,070 ifm	
(Csernyanka)			
III. 130. M. kir. 109. honvéd betegellátó állomás	1942–1943	0,400 ifm	
(Szatmárnémeti, Kiev)			
III. 131. Németországi magyar betegellátó csoportok parancsnoksága, Bécs	1945	0,002 ifm	
III. 29. M. kir. 5. honvéd könnyű hadosztály egészségügyi oszlopa	1943	0,080 ifm	
III. 219. M. kir. 8. honvéd könnyű hadosztály egészségügyi oszlopa	1942–1943	0,100 ifm	
III. 30. M. kir. 9. honvéd könnyű hadosztály egészségügyi oszlopa	1943–1944	0,040 ifm	
III. 31. M. kir. 12. honvéd hadosztály egészségügyi oszlopa	1944	0,020 ifm	
III. 32. M. kir. 23. honvéd könnyű hadosztály egészségügyi oszlopa	1942	0,030 ifm	
III. 33. M. kir. 26. könnyű honvéd hadosztály egészségügyi oszlopa	1943	0,020 ifm	
III. 220. M. kir. 103. egészségügyi szeroszlop	1943–1944	0,005 ifm	
III. 34. M. kir. 105. honvéd hadosztály egészségügyi oszlopa	1942–1943	0,060 ifm	

III. 64.	M. kir. 102. honvéd bakteriológiai állomás fertőző kórháza (Szombathely)	1945	0,010 ifm
III. 65.	M. kir. VII. hadtest 108. bakteriológiai állomása (Korosten, Huszt, Bardicsev, Stanislau, Somorja, Sátoraljaújhely, Balatonalmádi, Szombathely környéke, St. Salvator)	1943–1945	0,120 ifm
III. 28.	A 2. magyar hadseregpáncsnokság és a Megszállóerő Páncsnokság vezető orvosához felterjesztett betegjelentések, veszteséglisták (Kursk, Stary és Novy Oskol)	1942–1943	0,120 ifm
III. 27.	Német tábori kórházakban ápolott magyar katonák kórlapjai	1942	0,300 ifm

Hátországi kórházak

III. 66.	M. kir. 201. vöröskereszt hadikórház (Budapest – Mester utca, Csorna, Bécs)	1942–1945	0,005 ifm
III. 67.	M. kir. 202. vöröskereszt hadikórház (Budapest)	1942	0,001 ifm
III. 68.	M. kir. 204. vöröskereszt hadikórház (Budapest)	1944	0,001 ifm
III. 69.	M. kir. 205. vöröskereszt hadikórház (Budapest – Jurányi utca, Sonneberg)	1942–1944	0,010 ifm
III. 226.	M. kir. 206. vöröskereszt légmentes hadikórház (Sopron)	1945	0,010 ifm
III. 70.	M. kir. 207. vöröskereszt üdülő, majd hadikórház (Budapest – Hidegkúti út)	1942	0,001 ifm
III. 71.	M. kir. 217. vöröskereszt hadikórház (Pestszentlőrinc)	1943, 1945	0,001 ifm
II. 227.	M. kir. 220. vöröskereszt légmentes kórház	1944	0,010 ifm
III. 72.	M. kir. 222. vöröskereszt hadikórház (Esztergom)	1943	0,200 ifm
III. 73.	M. kir. 227. vöröskereszt légmentes hadikórház (Bicske, Vál)	1944	0,001 ifm
II. 74.	M. kir. 231. vöröskereszt légmentes hadikórház (Csorna) Beolvadt az 523. hadikórházba.	1944	0,001 ifm
III. 228.	M. kir. 238/a. vöröskereszt hadikórház (Zirc)	1944	,010 ifm
III. 75.	M. kir. 244. vöröskereszt légmentes hadikórház (Enying, Sárvár, Passau) Összeolvadt az 524. hadikórházzal.	1944	,100 ifm
III. 76.	M. kir. 248. vöröskereszt hadikórház (Marcali)	1944	0,120 ifm
II. 77.	M. kir. 252. vöröskereszt hadikórház (Sárbogárd, Rábakéthely)	1944–1945	0,010 ifm
III. 78.	M. kir. 253. vöröskereszt légmentes hadikórház (Szigetvár)	1944	0,010 ifm
III. 79.	M. kir. 258. vöröskereszt légmentes hadikórház (Hódmezővásárhely, Vác, Bős)	1943	0,150 ifm
III. 80.	M. kir. 260. vöröskereszt hadikórház (Kecskemét, Hetes)	1943	0,001 ifm
III. 81.	M. kir. 262. vöröskereszt légmentes hadikórház (Kiskunhalas, Vác, Sopron) Egyesült az 526. hadikórházzal.	1944	0,001 ifm

III. 82.	M. kir. 263. vöröskereszt hadikórház (Kunszentmárton, Eger)	é. n.	0,001 ifm
III. 83.	M. kir. 264. vöröskereszt hadikórház (Makó)	1943	0,020 ifm
III. 84.	M. kir. 270. vöröskereszt hadikórház (Újkécske, Greiz)	1944	0,050 ifm
III. 85.	M. kir. 271. vöröskereszt hadikórház (Újvidék, Pincehely, Passau)	1943–1944	0,001 ifm
III. 86.	M. kir. 273/a. vöröskereszt hadikórház (Szabadka, Kalocsa, Bécs)	1943–1944	0,840 ifm
a.	Parancsnokság Hadigondozó tiszt	1943–1944	0,060 ifm 1. ó.e.
b.	Belgyógyászat Leletek	1943–1944	0,300 ifm 2–3. ó.e.
c.	Sebészet Leletek	1943–1944	0,480 ifm 4–7. ó.e.
III. 87.	M. kir. 283. vöröskereszt hadikórház (Hajdúszoboszló)	1944	0,001 ifm
III. 88.	M. kir. 291. vöröskereszt hadikórház (Szolnok, Welzow)	1943	0,001 ifm
III. 229.	M. kir. 295. vöröskereszt hadikórház	1944	0,001 ifm
III. 230.	M. kir. 296. vöröskereszt hadikórház	1945	0,005 ifm
III. 89.	M. kir. 299. vöröskereszt hadikórház (Miskolc, Lillafüred, Neuburg am Donau)	1942–1945	2,880 ifm
a.	Parancsnokság Iratok, parancsok	1942–1945	0,120 ifm 1. ó.e.
b.	Belgyógyászat Leletek	1942–1945	1,320 ifm 2–12. ó.e.
c.	Sebészet Leletek	1942–1945	1,440 ifm 13–24. ó.e.
III. 90.	M. kir. 307. vöröskereszt hadikórház (Beregszász, Eger)	1943	0,120 ifm
III. 91.	M. kir. 312. vöröskereszt hadikórház (Kassa, Sátoraljaújhely)	1943–1944	2,440 ifm
a.	Belgyógyászat Leletek	1943–1944	0,840 ifm 1–7. ó.e.
b.	Sebészet Leletek	1943–1944	0,980 ifm 8–16. ó.e.
c.	Könyvek Parancskönyvek	1943–1944	1–3. sz.
III. 92.	M. kir. 316. vöröskereszt hadikórház (Kolozsvár, Nagybánya, Gyöngyös, Holzminden) Egyesült az 5. helyőrségi és az 537. hadikórházzal.	1942–1946	2,760 ifm
a.	Parancsnokság Iktatott iratok, parancsok	1943–1946	0,120 ifm 1. ó.e.
b.	Belgyógyászat Leletek	1943–1945	0,960 ifm 2–9. ó.e.
c.	Sebészet Leletek	1943–1944	1,580 ifm 10–23. ó.e.
d.	Könyvek Állománylajstromok	1942–1945	1–16. sz.

III. 93.	M. kir. 503. hadikórház (Harkov, Skole, Szatmárnémeti, Szombathely)	1942–1945	0,010 ifm
III. 94.	M. kir. 505. hadikórház (Budapest – Üteg utca 53., Warsdorf, Ganghofen)	1942–1945	0,090 ifm
III. 95.	M. kir. 506. hadikórház (Budapest, VII. Szt. Domokos utca 10.)	1944	0,010 ifm
II. 96.	M. kir. 513. hadikórház (Újpest)	1944	0,010 ifm
III. 231.	M. kir. 516. hadikórház (Székesfehérvár)	1943–1944	0,001 ifm
III. 97.	M. kir. 517. hadikórház (Esztergom)	1944	0,020 ifm
III. 98.	M. kir. 518. hadikórház (Érsekújvár, Nagymegyer)	1944	0,010 ifm
III. 99.	M. kir. 519. hadikórház (Győr)	1944–1945	0,010 ifm
III. 232.	M. kir. 520. hadikórház (Komárom)	1943–1944	0,001 ifm
III. 100.	M. kir. 523. hadikórház (Szombathely, Ingolstadt) Egyesült a 231. vöröskereszt hadikórházzal.	1938–1945	11,000 ifm
a.	Parancsnokság Iktatott iratok, parancsok	1942–1945	0,360 ifm 1–3. ő.e.
b.	Belgyógyászat Leletek	1942–1945	3,000 ifm 4–28. ő.e.
c.	Sebészet Leletek	1942–1945	6,620 ifm 29–75. ő.e.
d.	Könyvek Névjegyzékek, segédkönyvek	1942–1945	1–10. sz.
III. 101.	M. kir. 524. hadikórház Balatonfüred, Szentgotthárd, Hamberg, Passau) Egyesült a 244. vöröskereszt hadikórházzal.	1944–1945	0,960 ifm
III. 233.	M. kir. 525. hadikórház (Hévíz)	1944	0,001 ifm
III. 102.	M. kir. 526. hadikórház (Sopron) Egyesült a 262. vöröskereszt hadikórházzal.	1942–1945	1,160 ifm
III. 217.	M. kir. 527. hadikórház (Pécs)	1944	0,005 ifm
III. 218.	M. kir. 528. hadikórház (Pápa)	1944	0,001 ifm
III. 103.	M. kir. 529. hadikórház (Pécs)	1942–1945	0,150 ifm
III. 104.	M. kir. 532. hadikórház (Bonyhád, Balatonfüred, Fonyód, Passau)	1944	0,010 ifm
III. 105.	M. kir. 533. hadikórház (Kaposvár, Tamási, Landshut)	1942–1944	0,040 ifm
III. 106.	M. kir. 534. hadikórház (Pécs, Szekszárd, Bonyhád, Balatonfüred, Greiz)	1942–1946	0,920 ifm
III. 107.	M. kir. 535. hadikórház (Szeged, Soponya, Baden)	1942–1944	0,010 ifm
III. 108.	M. kir. 536. hadikórház (Cegléd, Neuburg am Donau)	1944–1945	0,010 ifm
III. 109.	M. kir. 537. hadikórház (Kalocsa, Kapuvár, Clausthal, Zellenfeld) Egyesült a 316. vöröskereszt hadikórházzal.	1943–1946	1,520 ifm
a.	Parancsnokság Iktatott iratok, parancsok	1944–1945	0,120 ifm 1. ő.e.
b.	Belgyógyászat Leletek	1944–1945	,800 ifm 2–8. ő.e.
c.	Sebészet Leletek	1944–1945	0,600 ifm 9–13. ő.e.

d.	Könyvek Állománylajstromok, segédkönyvek	1943–1945	1–13. sz.
III. 110.	M. kir. 539. hadikórház (Baja, Hőgyész, Plankstellen, Hirschberg)	1944–1946	1,800 ifm
III. 111.	M. kir. 540. hadikórház (Kecskemét, Ingolstadt)	1942–1946	4,750 ifm
a.	Parancsnokság Iratok	1942–1945	0,050 ifm 1. ő.e.
b.	Belgyógyászat Leletek	1943–1945	1,120 ifm 2–11. ő.e.
c.	Sebészet Leletek	1943–1946	3,580 ifm 11–36. ő.e.
d.	Könyvek Névmutatók, segédkönyvek	1942–1946	1–11. sz.
III. 112.	M. kir. 542. hadikórház (Zombor, Balatonalmádi, Öttingen, Reimlingen)	1944–1945	0,090 ifm
III. 113.	M. kir. 546. hadikórház (Miskolc, Szenc)	1943–1944	0,001 ifm
III. 114.	M. kir. 547. hadikórház (Eger, Siófok, Gieboldhausen) Egyesült az egri csapatkórházzal.	1943–1946	0,550 ifm
III. 115.	M. kir. 549. hadikórház (Rimaszombat, Nyékvárkony, Guta, Travemünde)	1942–1945	0,900 ifm
III. 116.	M. kir. 550. hadikórház (Rozsnyó, Tallós)	1944	0,001 ifm
III. 117.	M. kir. 551. hadikórház (Kassa)	1944	0,001 ifm
III. 118.	M. kir. 553. hadikórház (Munkács)	1943–1944	0,001 ifm
III. 119.	M. kir. 554. hadikórház (Nyíregyháza, Dunaszerdahely)	1944	0,001 ifm
III. 120.	M. kir. 555. hadikórház (Ungvár)	1944	0,001 ifm
III. 121.	M. kir. 558. hadikórház (Marosvásárhely, Szentgotthárd, Leoben) Egyesült a marosvásárhelyi csapatkórházzal.	1943–1945	2,550 ifm
a.	Parancsnokság Iratok, parancsok	1945	0,120 ifm 1. ő.e.
b.	Belgyógyászat Leletek	1944–1945	0,960 ifm 2–6. ő.e.
c.	Sebészet Leletek	1943–1945	0,840 ifm 7–13. ő.e.
d.	Bőrgyógyászat Leletek	1944–1945	0,240 ifm 14–15. ő.e.
e.	Fül-, orr-, gégeosztály Leletek	1944	0,120 ifm 16. ő.e.
d.	Könyvek Állománylajstromok, segédkönyvek	1944–1945	1–10. sz.
III. 122.	M. kir. 559. hadikórház (Nagyvárad, Bad-Kissingen, Würzburg, Heidingsfeld)	1943–1944	0,005 ifm

A MAGYAR HONVÉDSÉG ÉS A MAGYAR NÉPHADSEREG EGÉSZSÉGÜGYE 1945–1980

Történeti áttekintés

Az 1945. január 20-án Moszkvában aláírt fegyverszüneti egyezmény nyomán újjáalakuló magyar haderő egészségügyének megszervezése során komoly gondokkal küszködött. Az intézményi hálózat felbomlott, az egészségügyi felszerelés java a kitelepülés következtében Németország területén volt, az orvosok és a segédszemélyzet nagy része hadifogságba, illetve az ország területén kívülre került. Az egészségügy újjászervezéséhez fő vonalaiban – csakúgy, mint az 1920-tól szerveződő m. kir. Honvédségben – a megszokott osztrák-magyar rendszer alapján láttak hozzá. Ezt döntően az 1949-től a Magyar Néphadseregben alkalmazott szovjet mintára való áttérés sem befolyásolta, mert a Vörös Hadsereg egészségügyi szolgálatai is az osztrák-magyar rendszer szerint működtek. Az új egészségügyi szolgálat szervezésével egyidejűleg meg kellett oldani az elvonuló alakulatok, a hazatérő hadifoglyok, a leszerelő katonák, a rokkantak egészségügyi ellátását. Kezdetben a katonaegészségügyre hárult a hadigondozás is. 1945-ben a hivatásos katonaeorvosok hiánya miatt az orvosi létszám nagy részét tartalékosok képezték. 1946-tól már nagyobb számban kerültek vissza a hazatérő hivatásos katonaeorvosok. A visszatérőknek három hónapos ún. kísérleti tanfolyamon kellett résztvenni, amely egy hónap ideológiai és két hónap gyakorlati képzést jelentett. Az orvoshiány leküzdésére a polgári életből igyekeztek jelentkezőket toborozni, valamint polgári orvosok alkalmazását is lehetővé tették.⁷⁸ 1949-ben a hivatásos orvosi beosztások száma 285 volt, amit 1950-re 589-re emeltek. A toborzási próbálkozások ellenére az orvoshiány továbbra is éreztette hatását, amelyet csak mélyített a haderő nagyarányú fejlesztésének megindulása. Ezen csak az 1950-ben induló új és gyors szervezési, fejlesztési intézkedések enyhítettek. A korszakra általánosan jellemző volt az orvoshiány. 1953-ban az 1146 rendszerített orvosi beosztásból csupán 893 volt betöltve.⁷⁹ Az 1956-os eseményeket követő években is a folyamatos káderhiány jelentette az egyik legsúlyosabb gondot. Ennek megoldására mielőbbi megoldást kerestek. A több lépcsőből álló intézkedéssorozat hatására a feltöltöttségi adatok javulást mutattak. 1963-ban az általános hiány 30–40 %-ra csökkent. Ebben főszerep jutott a tartalékos orvosképzésnek. Ez azt jelentette, hogy minden orvost diplomája megszerzését követően 6 hónapos szolgálatra hívtak be, rendszerint csapatorvosi beosztásokba. Leszereléskor általában hadnagyi rendfokozatot kaptak. Ekkor vezették be az állatorvosok segédorvosi (felcser) átképzését. 1956 szeptemberétől csak azok az orvosok kerülhettek katonaeorvosi szolgálatba, akik legalább három év szolgálati időt vállaltak.⁸⁰

Az egészségügyi nevelés hatékonyságának emelése céljából 1948. május 11-én rendelte el a honvédelmi miniszter az egészségügyi bizottságok megalakítását.⁸¹ A választott három tagú bizottságok a csapatoknál és iskoláknál működtek.

Az egészségügyi szolgálat vezetésének főbb törekvései közé tartozott a polgári tudományos élethez való mielőbbi csatlakozás. Ennek első lépéseként az Országos Közegészségügyi Tanácsnak⁸² két vezető katonaeorvos tagja lett, 1947-ben pedig a honvéd orvosok bekapcsolódtak a Katonaeorvosok és Gyógyszerészek Nemzetközi Egyesületének munkájába. A tudományos munka

78. 1947. évi 26. sz. HK 451.649/kv. – 1947. sz. rendelet

79. HL Tanulmánygyűjtemény II. (a továbbiakban TGy II.) II/B – 25/a. sz.: Kurucz Tibor: MN egészségügyi szolgálat története 1949–1956. 34. o.

80. HL TGy II. II/B – 25/b. sz.: Kurucz Tibor: Az MN katonaegészségügyi szolgálat történetének összefoglaló adatai 1956–1980 között. 4. o.

81. 1948. évi 15. HK HM 431.584/el. – 1948. sz. rendelet

82. HL TGy II. II/B – 25. sz.: Kurucz Tibor: Összefoglaló a katonai egészségügyi szolgálat történetéből 1944–1948. 5. o.

irányításában vezető szerepet kapott az 1947. november 24-én felállított Honvéd Egészségügyi Tanács.⁸³ Tagjait három évre választották. Az újjászerveződő honvédorvosi tudományos élet a Honvédorvosi tudományos szakcsoport kebelében indult el. Az első honvédorvosi tudományos folyóirat az 1949-től megjelenő Honvédorvosi Szemle volt. Ugyancsak 1949-től jelent meg az Orvosi Hetilap is.

A katonaeorvosi szolgálat egyik legfontosabb feladata a korszak során végig a sorköteles korba lépett fiatalok egészségügyi alkalmassági fokának megállapítása volt. Ezt a feladatot részben tartalékos orvosok segítségével, részben a megyei sorozó szakfőorvosi hálózat 1970-ig történő kiépítésével oldották meg.

Az egészségügyi szolgálat irányítása

1945. január 19-től⁸⁴ működött a Honvédelmi Minisztérium anyagi csoportja, amelynek alárendeltjeként tevékenykedett az alorvosi csoport. Az orvosi alcsoport tevételesen 1945. február 10-től kezdte meg a munkát, egészségügyi alcsoport megnevezéssel.⁸⁵ 1945. április 10–12. között megtörtént az egészségügyi alcsoport osztályá szervezése. Állományába 8 fő tartozott. 1947. május 10-től jelentős változásként az egészségügyi csoport kettős alárendeltségbe került.⁸⁶ Munkáját alapvetően az anyagi csoportfőnök irányította, míg személyi és orvosi vonatkozású ügyekben a honvédség felügyelőjéhez tartozott. 1949. augusztus 1-jétől az egészségügyi osztály a Hadtáp Szolgálatfőnökségének szervezetébe került, ahol Egészségügyi (IV.) csoportfőnökség elnevezéssel működött. Az egészségügyi csoportfőnökség szervezetében 1953-ra már 8 osztály dolgozott 69 fővel, majd a haderőcsökkentés keretében 1956 szeptemberére a létszám 33 főre apadt.⁸⁷ 1972-ben a Magyar Néphadsereg egészségügyi szolgálatának irányítását átszervezték. Új elnevezése Magyar Néphadsereg Egészségügyi szolgálatfőnökség lett.⁸⁸

Iratanyaga középszinten rendezett, évenkénti bontásban – 1949–1969 között titkos és nyílt sorozatra osztva – elkülönítve található. A kutatást az úgynevezett összevont mutató segíti.

VIII. 52. HM Hadtáp főnökség Egészségügyi Csoportfőnökség 1949–1972	14,100 ifm
1949/T	4. ő.e.
1950/T	146–152. ő.e.
1951/T	220–241. ő.e.
1951/Ny	46–52. ő.e.
1952/T	226–249. ő.e.
1952/Ny	29–34. ő.e.
1953/T	124–165. ő.e.
1953/Ny	29–31/a. ő.e.
1954/T	125–129. ő.e.
1959/T	141. ő.e.
1965/Ny	550. ő.e. (1963–1972. évi iratok)

83. HL HM 25.334/el. – 1947. sz.

84. HL HM 20.034/el. – 1945. sz.

85. HL TGy II. II/B – 25. sz. 3. o.

86. HL HM 10.100/el. – 1947. sz.

87. HL TGy II. II/B – 25/b. sz. 4. o.

88. u. o. 18. o.

Egészségügyi intézmények, alakulatok, tanintézetek és raktárak

A második világháború végére Magyarország területén szinte nem maradt működőképes egészségügyi intézmény. Az első kórházak felállítása a felszabadult ország részen már 1945 tavaszán megkezdődött. A kórházak kezdetben a Vöröskereszt fenntartásában látták el a honvédségi állományban lévők gyógyítását. Az 1945. március 16-án Budapesten, Debrecenben, Cegléden, Gyöngyösön és Szegeden megnyitott kórházakat fokozatosan vette át honvédség. A kórházakban a vezetői állomány hivatásos, míg a beosztott orvosi állomány tartalékos orvosokból került ki. A segédszemélyzetet polgári ápolók alkották. A beteglétszám 300 és 500 fő körül mozgott. Szervezeti felépítésük általában három osztályt és egy gyógyszerteráriumot foglalt magában. Egy kórház összlétszáma 140 fő körül mozgott. A Budapesti Helyőrségi Kórház felállítását 1945. május 25-én engedélyezte a Szövetséges Ellenőrző Bizottság, és június 5-én kezdte meg munkáját.⁸⁹ Állományát 12 osztállyal 158 fő képezte. A helyőrségi kórházak mellett a gyengélkedő házak is kórházi jelleggel működtek. Az egykori katonai gyógyintézetek közül elsőként 1946-ban a tüdőszanatórium került vissza honvédségi kezelésbe. 1950. június 2-án nyílt meg a Királyhágó úton lévő Budapesti 1/1. sz. Honvéd Kórház, mint Tiszti Kórház.⁹⁰ 1953-ban 13 kórház, egy tüdőszanatórium, a Repülőorvosi Intézet, a Honvéd Egészségügyi Anyagszertár, a Honvéd Egészségügyi Iskola, a Honvéd Egészségügyi Tudományos Kutatóintézet is megnyitotta kapuját. A következő évtől azonban az általános haderőcsökkentés az egészségügyi intézmények hálózatát is érintette, aminek hatására folyamatosan csökkentették az ágyszámot, valamint több honvéd kórházat és csapatkórházat megszüntettek. A 1956-os forradalmat követően a leépítések következtében a Magyar Néphadsereg két budapesti és egy vidéki kórházzal, három üdülővel, egy egészségügyi anyagraktárral rendelkezett. 1963-ban a kórházak szervezeti felépítését korszerűsítették és egységesítették.⁹¹ Megváltozott az egészségügyi intézetek hadrendi fedőszáma és több új egészségügyi zászlóalj is alakult. Az 1960-as évek közepétől lehetővé vált az egészségügyi intézmények színvonalának emelése, amely a jelentős korszerűsítési beruházásoknak volt köszönhető. A legtöbb juttatásban a Központi Katonai Kórház részesült. 1973-ban itt helyezték el a Katonaorvosi Kutatóközpontot is.

Az egészségügyi szolgálat felügyelete alá tartoztak a pihenést szolgáló katonai intézmények, az üdülők is. Az üdülési rendszer szervezeti keretei alapvetően 1948 végéig kialakultak.

A katonaorvosok képzése 1950 augusztusától indult újra a HM Tanintézeti csoportfőnökség közvetlen alárendeltségébe tartozó budapesti és szegedi tudományegyetemek katonai egészségügyi tanszékeiben. 1951. október 15-én kezdte meg működését az Egészségügyi Tiszti Iskola, amelyre sorállományból is lehetett jelentkezni. Az iskola 1956-ig fennálló tevékenysége alatt több száz segédorvost képzett. Az 1956 első felében elgondolt szakmai továbbképzés fejlesztésének jegyében a Honvéd Központi Kórház kebelében katonaorvosi továbbképző központot létesítettek. Így a kórház elnevezését Központi Katonakórház és Orvostovábbképző Intézetre módosították.⁹² A legkiválóbb orvosok magasabb fokú továbbképzése 1950-től a leningrádi Kirov Katonaorvosi Akadémián folyt.⁹³

Az első egészségügyi tiszthelyettesi tanfolyam 1946 őszén indult, amelyen egészségügyi tisztesek vagy sebesültvivők vehettek részt. A féléves tanfolyam gyakorlati oktatást jelentett. A tanfolyam 1950-ig tartó fennállása alatt szemeszterenként 10–12 hallgatót képzett. Ezt követően a hadsereg nagyarányú fejlesztése nagyobb létszámú képzési formát igényelt. A nagyobb létszámot a

89. HL HM 26.069/el. – 1945. sz.

90. 1950. évi 15. sz. HK 4.103/Htpszf. 4/b. – 1950. sz. rendelet

91. u. o. 24. o.

92. HL TGy II. II/B – 25/a. sz. 30. o.

93. HL TGy II. II/B – 25/c. sz.: Kurucz Tibor: Az MN egészségügyi szolgálata 1945–1980 közötti történetének előtanulmányaihoz összefoglalás. 30. o.

Miskolcon és Budapesten létrehozott tiszthelyettesi tanfolyam biztosította. 1953-ban a miskolci tanfolyam megszűnt.

Az iratanyag középszinten rendezett, évenkénti bontásban – 1949 és 1969 között titkos és nyílt sorozatra osztva – elkülönítve található. A kutatást az úgynevezett összevont mutató segíti.

Kórházak

X. 1.	523. hadikórház, Szombathely, majd Szombathelyi vesztegzár kórház 1945	1945	0,150 ifm 1–2. ő.e.
X. 2.	526. hadikórház 1945	1945	0,010 ifm 2. ő.e.
X. 3.	103. vöröskeresztes kórház, Cegléd 1945 1946	1945–1946	1,000 ifm 3–11. ő.e. 3–11. ő.e.
X. 4.	1. honvéd gyaloghadosztály egészségügyi oszlop (Szombathely, Pápa) 1945 1946	1945–1946	0,600 ifm 12–16. ő.e. 12–16. ő.e.
X. 5.	Honvéd Központi Katonai Kórház, ill. Központi Kórház és Rendelő Intézet	1945–1974	0,245 ifm
	a. Központi Katonai Kórház 1945 1946 1947 1948 1949/T 1949/Ny 1950/T 1950/Ny 1951/T 102/03	1945–1958	17. ő.e. 17–19. ő.e. 20. ő.e. 21–22. ő.e. 31–32. ő.e. 12. ő.e. 513–517. ő.e. 9–10. sk. 1077–1082. ő.e. 336–341. ő.e. (1945–1958. évi iratok)
	b. Központi Rendelő Intézet 1950/T 1951/T 1952/T 1970	1950–1953	517–518. ő.e. 1083–1086. ő.e. 771–772. ő.e. 172. ő.e. (1950–1953. évi iratok)
	c. Központi Kórház és Rendelő Intézet 1952/T 1953/T 1954/T 1955/T 1956/T	1952–1956	767–770. ő.e. 626–628. ő.e. 436–438. ő.e. 190. sk. ő.e. 98. ő.e.

d. Központi Katonai Kórház	1950–1974	
1959/T		68. ő.e.
1961/Ny		69–70. ő.e.
1962/Ny		62., 272. ő.e.
1963/Ny		62. ő.e.
1964/T		102. ő.e.
1964/Ny		159. ő.e.
1965/T		119. ő.e.
1965/Ny		19., 463. ő.e.
1967/T	145. ő.e. (1950–1962. évi iratok)	
1968/T		715. ő.e.
1969/T		383–386. ő.e.
1970	173. ő.e. (1950. és 1954. évi iratok)	
1971		27/59. ő.e.
1972		166/335–336. ő.e.
1973		119/260. ő.e.
1974	36/78-40/83. ő.e. (1969–1974. évi iratok)	
1976	48/228. ő.e. (1974. évi iratok)	
e. Központi Kórház Katonai Egészségügyi Továbbképző Intézet	1962–1966	
1962/Ny		254. ő.e.
1963/Ny		61. ő.e.
1965/Ny		523. ő.e.
1966/Ny		129. ő.e.
X. 6. Budapesti honvéd (helyőrségi) kórház, majd Tiszti Kórház	1949–1971	2,054 ifm
1949/Ny		11–12. ő.e.
1950/T		525–526. ő.e.
1951/T		1106–1109. ő.e.
1952/T		788–789. ő.e.
1954/T		444–445. ő.e.
1956/T		187. sk.
1961/Ny		71. ő.e.
1963/Ny		60. ő.e.
1965/Ny		462. ő.e.
1967/Ny		49. ő.e.
1968/T	687. ő.e. (1957–1971. évi iratok)	
Kárt.		406–410. ő.e.
102/03	348–352. ő.e. (1949–1959. évi iratok)	
X. 7. Pécsi honvéd (helyőrségi) kórház	1950–1973	1,217 ifm
1950/T		519. ő.e.
1951/T		1086–1088. ő.e.
1952/T		773. ő.e.
1953/T		629–631. ő.e.
1964/Ny		115–116. ő.e.
1968/T		623–634. ő.e.
1971		27/60. ő.e.

	1973	118/255. ő.e.
	1976	48/229. ő.e. (1973. évi iratok)
X. 8. Szegedi honvéd (helyőrségi) kórház	1948–1953	1,222 ifm
1948		23. ő.e.
1950/T		519–521. ő.e.
1951/T		1089–1092. ő.e.
1952/T		774–778. ő.e.
1953/T		632. ő.e.
X. 9. Debreceni honvéd (helyőrségi) kórház	1949–1956	1,258 ifm
1949/T		32. ő.e.
1950/T		522. ő.e.
1951/T		1092–1096. ő.e.
1951/Ny		104. ő.e.
1952/T		779–780. ő.e.
1953/T		633–634. ő.e.
1953/Ny		91. ő.e.
1954/T		439. ő.e.
1955/T		92. ő.e.
1956/T		98. ő.e.
102/03		354. ő.e. (1955. évi iratok)
X. 10. Miskolci honvéd (helyőrségi) kórház	1948–1956	1,104 ifm
1948		23. ő.e.
1949/Ny		10. ő.e.
1950/T		523–524. ő.e.
1950/Ny		24. ő.e.
1951/T		1096–1100. ő.e.
1952/T		781. ő.e.
1952/Ny		135. ő.e.
1953/T		634. ő.e.
1953/Ny		92. ő.e.
1954/T		440. ő.e.
1956/T		98. ő.e.
1956/Ny		26–27. ő.e.
1976		34/83. ő.e. (1955. évi iratok)
X. 11. Székesfehérvári honvéd (helyőrségi) kórház	1950–1954	0,489 ifm
1950/T		524. ő.e.
1951/T		1100–1102. ő.e.
1952/T		782. ő.e.
1953/T		635. ő.e.
1954/T		440. ő.e.
1970		171. ő.e. (1950–1952. évi iratok)
1976		34/81–82. ő.e. (1953–1954. évi iratok)

X. 12.	Szombathelyi honvéd (helyőrségi) kórház	1950–1953	0,538 ifm
	1950/T		524. ő.e.
	1951/T		1103–1105. ő.e.
	1952/T		782–783. ő.e.
	1953/T		635. ő.e.
	102/03	344–347. ő.e. (1948–1953. évi iratok)	
X. 13.	Győri honvéd (helyőrségi) kórház	1952–1956	0,066 ifm
	1952/T		783. ő.e.
	1952/Ny		136. ő.e.
	1953/T		636. ő.e.
	1954/T		441. ő.e.
	1955/T		92. ő.e.
	1956/T		98. ő.e.
X. 14.	Kecskeméti honvéd kórház	1952–1977	1,376 ifm
	1952/T		783. ő.e.
	1953/T		636. ő.e.
	1953/Ny		92. ő.e.
	1954/T		441. ő.e.
	1960/T	147. ő.e. (1953–1960. évi iratok)	
	1961/T		196. ő.e.
	1961/Ny		72. ő.e.
	1962/T		64. ő.e.
	1963/T		73. ő.e.
	1963/Ny		315–316. ő.e.
	1964/T		101. ő.e.
	1964/Ny		160. ő.e.
	1965/T		129. ő.e.
	1965/Ny		461. ő.e.
	1966/T		135. ő.e.
	1967/T	479. ő.e. (1966. évi iratok)	
	1968/T		620–621. ő.e.
	1969/T		388. ő.e.
	1970	480. ő.e. (1970. évi iratok)	
	1971		275/665. ő.e.
	1972		198/459. ő.e.
	1973		289/776. ő.e.
	1974		207/558. ő.e.
	1975		204/700. ő.e.
	1978	311/517–312/518. ő.e. (1977. évi iratok)	
	102/03	342–343 (1953–1959. évi iratok)	
X. 15.	Szolnoki honvéd (helyőrségi) kórház	1952–1956	0,294 ifm
	1952/T		784. ő.e.
	1952/Ny		136. ő.e.
	1953/T		636. ő.e.
	1953/Ny		92. ő.e.
	1954/T		442. ő.e.

	1955/T		92. ő.e.
	1956/T		98. ő.e.
X. 16.	Fizioterápiai Kórház, Budapest	1948–1955	0,628 ifm
	1948		23. ő.e.
	1949/Ny		10. ő.e.
	1950/T		525. ő.e.
	1950/Ny		24. ő.e.
	1951/T	1105–1106. ő.e.	
	1951/Ny		104. ő.e.
	1952/T	785–786. ő.e.	
	1952/Ny		136. ő.e.
	1953/T		637. ő.e.
	1953/Ny		93. ő.e.
	1954/T		443. ő.e.
	1954/Ny		19. ő.e.
	1955/Ny		16. ő.e.
X. 17.	Honvéd Tüdőgyógyintézet, Törökbálint	1948–1956	2,049 ifm
	1948		24. ő.e.
	1949/T		32. ő.e.
	1949/Ny		10. ő.e.
	1950/T		526–528. ő.e.
	1950/Ny		25. ő.e., 1–2. sk.
	1951/T		1109–1110. ő.e.
	1951/Ny		104. ő.e.
	1952/T		790–794. ő.e.
	1952/Ny	136–137. ő.e., 16. sk.	
	1953/T		640. ő.e.
	1953/Ny		93. ő.e., 11. sk.
	1954/T		446–448. ő.e.
	1954/Ny		19. ő.e., 36. sk.
	1955/T		191. sk.
	1956/Ny		28. ő.e.
	1977	7/29. ő.e. (1954. évi iratok)	
	102/03	355. ő.e. (1955–1956. évi iratok)	
X. 18.	Repülő Kórház, Budapest	1951–1954	0,376 ifm
	1951/T		1105. ő.e.
	1952/T		787. ő.e.
	1953/T		638–639. ő.e.
	1954/T		443. ő.e.
X. 19.	Vérellátó Intézet, Budapest	1951–1954	0,258 ifm
	1951/T	1110–1111. ő.e.	
	1951/Ny		104. ő.e.
	1952/T		795. ő.e.
	1952/Ny		137. ő.e.
	1953/T		641. ő.e.
	1954/T		449. ő.e.

Üdülők

X. 20.	1., majd 2. üdülő, Mátraháza	1952–1980	0,514 ifm
	1952/T		796. ő.e.
	1953/T		642. ő.e.
	1953/Ny		94. ő.e.
	1954/T		450. ő.e.
	1956/Ny		28. ő.e.
	1962/Ny		106. ő.e.
	1963/Ny		75. ő.e.
	1965/T		118, 120. ő.e.
	1965/Ny		420. ő.e.
	1967/T		507. ő.e. (1966. évi iratok)
	1968/T		61, 762. ő.e.
	1978		327/554-555. ő.e. (1977–1980. évi iratok)
X. 21.	2., majd 4. szanatórium, ill. üdülő, Hévíz	1950–1976	0,365 ifm
	1950/T		528. ő.e.
	1952/T		796. ő.e.
	1953/T		641. ő.e.
	1953/Ny		94. ő.e.
	1954/T		449. ő.e.
	1957/T		162. ő.e.
	1961/Ny		83. ő.e.
	1965/Ny		416. ő.e.
	1966/Ny		265. ő.e.
	1967/Ny		145. ő.e.
	1968/T		622. ő.e.
	1969/T		387. ő.e.
	1970		481. ő.e. (1970. évi iratok)
	1973		15/22.; 117/252. ő.e. (1969-1975. évi iratok)
	1974		79/177-182. ő.e. (1971-1976. évi iratok)
X. 22.	3. szanatórium, ill. üdülő, majd 1. üdülő, Balatonkenese	1950–1977	0,698 ifm
	1950/T		528. ő.e.
	1950/Ny		24. ő.e.
	1951/T		1112–1113. ő.e.
	1951/Ny		104. ő.e.
	1952/T		797–798. ő.e., 1027. sk.
	1952/Ny		137. ő.e.
	1953/T		641. ő.e.
	1953/Ny		94. ő.e.
	1954/T		450. ő.e.
	1955/T		92. ő.e.
	1956/T		99. ő.e.
	1968/T		62–71. ő.e.
	1970		495. ő.e.
	1971		26/58.; 276/675-676. ő.e.
	1972		21/45. ő.e.

	1973		5/5.; 290/784. ő.e.
	1974		35/76-77.; 207/561. ő.e.
	1975		204/702-703. ő.e.
	1978		327/553. ő.e. (1977. évi iratok)
X. 23.	4. szanatórium, ill. üdülő, Balatonfüred	1949–1954	0,346 ifm
	1949/T		32. ő.e.
	1949/Ny		10. ő.e.
	1950/T		529. ő.e.
	1950/Ny		24. ő.e.
	1951/T		1113. ő.e.
	1951/Ny		104. ő.e.
	1952/T		799. ő.e.
	1952/Ny		137. ő.e.
	1953/T		642. ő.e.
	1953/Ny		94. ő.e.
	1954/T		449. ő.e.
X. 24.	5. üdülő, Balatonföldvár	1949–1952	0,218 ifm
	1949/T		32. ő.e.
	1950/T		529. ő.e.
	1951/T		1113–1114. ő.e.
	1952/T		800. ő.e.
X. 25.	6., majd 3. üdülő, Balatonlelle	1950–1977	0,185 ifm
	1950/T		530. ő.e.
	1951/T		1114–1115. ő.e.
	1952/T		801. ő.e.
	1972		16/32. ő.e.
	1978		327/556. ő.e. (1977. évi iratok)
X. 27.	6. üdülő, Lovasberény	1977	0,012 ifm
	1978		327/557. ő.e. (1977. évi iratok)
X. 26.	7. üdülő, Gencsapáti	1950–1952	0,054 ifm
	1950/T		530. ő.e.
	1951/T		1115. ő.e.
	1952/T		801. ő.e.
Egészségügyi alakulatok			
X. 28.	56. egészségügyi zászlóalj (MN 8116 Vác)	1964–1977	0,208 ifm
	1964/T		217. ő.e.
	1965/T		8252. ő.e.
	1965/Ny		203. ő.e.
	1966/T		214. ő.e.
	1966/Ny		111. ő.e.
	1968/T		1048–1050. ő.e.
	1969/T		514. ő.e.
	1970		122.; 712. ő.e.
	1971		86/174-175.; 313/814. ő.e.

	1972		218/548. ő.e.
	1973		148/352-354.; 317/877-879. ő.e.
	1978		591/988. ő.e. (1977. évi iratok)
X. 29.	57. egészségügyi zászlóalj (MN 2004 Debrecen, majd Pécs)	1961–1970	0,074 ifm
	1961/Ny		122. ő.e.
	1962/Ny		164. ő.e.
	1963/Ny		153. ő.e.
	1964/Ny		188. ő.e.
	1965/Ny		126. ő.e.
	1967/Ny		9.; 34. ő.e.
	1968/T		114–121. ő.e.
	1971/T		86/178. ő.e.
X. 30.	58. egészségügyi zászlóalj (MN 4012 Kiskunfélegyháza)	1962–1979	0,385 ifm
	1962/Ny		39. ő.e.
	1964/T		216. ő.e.
	1965/Ny		15. ő.e.
	1966/Ny		75. ő.e.
	1967/Ny		35. ő.e.
	1971		106/210.; 298/762-763. ő.e.
	1973		67/114. ő.e.
	1978		592/990. ő.e. (1974-1979. évi iratok)
X. 31.	59. egészségügyi zászlóalj (MN 2442 Nagykanizsa)	1961–1977	0,385 ifm
	1961/Ny		121. ő.e.
	1962/Ny		150. ő.e.
	1963/Ny		154. ő.e.
	1964/T		214. ő.e.
	1964/Ny		187. ő.e.
	1965/T		265. ő.e.
	1966/T		212. ő.e.
	1967/T		721. ő.e. (1967. évi iratok)
	1967/Ny		10, 24, 61. ő.e.
	1968/T		115.; 1051–1052. ő.e.
	1969/T		518. ő.e.
	1970		121.; 711. ő.e. (1970. évi iratok)
	1971		86/176–177.; 255/582–583. ő.e.
	1972		56/104. ő.e.
	1973		78/144.; 217/614. ő.e.
	1974		154/395. ő.e.
	1975		142/58. ő.e.
	1976		51/255. ő.e.
	1977		52/184–185.; 65/229–231. ő.e. (1961–1964. évi iratok)
	1978		591/989. ő.e. (1977. évi iratok)

Tanintézetek

XIII. 8.	Egészségügyi Tiszti Iskola	1950–1952	0,302 ifm
	1950/T		550. ő.e.
	1951/T		1153. ő.e.
	1952/Ny		154–155. ő.e.
XII. 27.	Tudományegyetem Egészségügyi Tanszék, majd 4. Katonai Tanszék, Budapest	1952–1953	0,023 ifm
	1952/Ny		171. ő.e.
	1953/T		688. ő.e.
XII. 30.	Tudományegyetem Gyalogos és Egészségügyi Tanszék, majd 7. Katonai Tanszék, Szeged	1952–1953	0,030 ifm
	1951/T		1194. ő.e.
	1952/T		872. ő.e.
	1953/Ny		115. ő.e.
XII. 35.	Egészségügyi Tiszthelyettesi Iskola	1951	0,050 ifm
	1951/T		1185–1186. ő.e.
Tudományos intézetek			
XIII. 2.	Egészségügyi Kutató Intézet	1950–1956	0,686 ifm
	1950/T		571. ő.e.
	1950/Ny		58. ő.e.
	1951/T		1202. ő.e.
	1952/T		887–888. ő.e.
	1952/Ny		186. ő.e.
	1953/T		700. ő.e.
	1953/Ny		116. ő.e.
	1954/T		486. ő.e.
	1955/T		193. sk.
	1956/T		189. sk.
	1977		5/21. ő.e. (1954. évi iratok)
XIII. 157.	MN Repülőorvosi Vizsgáló és Kutatóintézet	1977	0,012 ifm
	1978		312/519. ő.e. (1977. évi iratok)
XIII. 27.	Központi egészségügyi anyagraktár	1950–1976	2,043 ifm
	1950/T		596. ő.e.
	1950/Ny		78–79. ő.e.
	1951/T		1270–1271. ő.e.
	1951/Ny		141–144. ő.e.
	1952/T		956–957. ő.e.
	1952/Ny		190–192. ő.e.
	1953/T		738. ő.e.
	1953/Ny		131. ő.e.
	1954/T		534. ő.e.
	1956/T		130. ő.e.
	1963/Ny		52. ő.e.

1965/T		48. ő.e.
1965/Ny		240. ő.e.
1966/T		142. ő.e.
1966/Ny		212. ő.e.
1978	314/522.; 316/526. ő.e. (1961–1976. évi iratok)	
102/03	187–189. ő.e. (1945–1958. évi iratok)	

XIII. 270. Egészségügyi anyagellátó központ	1970–1976	0,112 ifm
1978	314/523–315/525. ő.e. (1970–1976. évi iratok)	

TARTALOMJEGYZÉK

SZERKESZTŐI MEGJEGYZÉSEK.....	5
A CS. KIR., MAJD CS. ÉS KIR. HADSEREG EGÉSZSÉGÜGYE	
A XVIII. SZÁZADTÓL 1918-IG.....	6
Történeti áttekintés	6
Az egészségügyi szolgálat irányítása a XVIII. századtól 1914-ig	7
Az egészségügyi szolgálat irányítása az első világháború idején.....	15
Egészségügyi intézmények.....	15
A M. KIR. HONVÉDSÉG EGÉSZSÉGÜGYE 1867–1918	20
Történeti áttekintés	20
A egészségügyi szolgálat irányítása	22
M. kir. honv. hadosztályok az első világháborúban.....	24
Egészségügyi intézmények, alakulatok.....	24
AZ ÖNÁLLÓ MAGYAR HADSEREG ÉS A VÖRÖS HADSEREG EGÉSZSÉGÜGYE	
1918 NOVEMBERÉTŐL 1919 AUGUSZTUSÁIG.....	28
Történeti áttekintés	28
Az egészségügyi szolgálat irányítása	28
Egészségügyi intézmények, alakulatok.....	30
A M. KIR. HONVÉDSÉG EGÉSZSÉGÜGYE 1919–1945	31
Történeti áttekintés	31
Az egészségügyi szolgálat irányítása	32
Egészségügyi intézmények, alakulatok, raktárak.....	34
Békeállományú kórházak.....	36
Tábori egészségügyi szolgálat.....	42
Hátországi kórházak	44
A MAGYAR HONVÉDSÉG ÉS A MAGYAR NÉPHADSEREG EGÉSZSÉGÜGYE 1945–1980.....	48
Történeti áttekintés	48
Az egészségügyi szolgálat irányítása	49
Egészségügyi intézmények, alakulatok, tanintézetek és raktárak	50
TARTALOMJEGYZÉK	62

A HADTÖRTÉNELMI LEVÉLTÁR CÍME ÉS NYITVATARTÁSI IDEJE

Cím: 1014 Budapest, Kapisztrán tér 2–4.
Levélcím: 1250 Budapest, Pf. 7.
Telefon/fax: 356-9258
Telefon: 356-9522
E-mail: leveltar@mail.militaria.hu
<http://www.hm-him.hu>

Ügyfélfogadás:

kedd 09.00–15.00
szerda 09.00–15.00
csütörtök 09.00–15.00

Kutatószolgálat:

kedd 09.00–15.00
szerda 09.00–16.00
csütörtök 09.00–16.00

136. szám
1915

Heti kimutatás

A csaczai sebesült szállítványokat kísérő
osztály részéről 1915 évi május hó 16. től május
hó 23. ig kísért sebesült szállítványokról.

kelt	Honnan	Hová	A szállít- mányhoz tartozó beteges és sebesült tek. száma	A kísért. létszáma			Kísérés közben szerezett tapasztalatok esetleges javaslatok
				tiszt	allított	népfel- kelő	
V/16	Krosno	Zsolna	228	1	1	4	igen Május hó 21. éi
V/17	Krosno	Zsolna	191	1	1	4	3 saját tiszt és 3 orosz tiszt igen
V/18	Krosno	Zsolna	135	1	1	3	kiszített igen
V/19	Krosno	Zsolna	130	1	1	3	igen
V/20	Jaroslaw	Zsolna	169	1	1	3	igen
V/21	Horavska	Zsolna	9	1	1	1	igen
V/22	Krosno	Zsolna	53	1	1	1	igen
V/22	Jaroslaw	Zsolna	156	1	1	4	igen

Csacza 1915 évi május hó 23. án

✓
Dudovics János
parancsnok